

Αντιπροσωπεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην Ελλάδα

Ημερίδα Εργασίας

«Ίδρυση Δικτύου ορολογίας για την ελληνική γλώσσα και μετάφραση»

Παρασκευή 3 Απριλίου 2015, Ακαδημία Αθηνών

Αρχές και μέθοδοι ορολογικών εργασιών και προτεινόμενο πρόγραμμα κατάρτισης

Κώστας Βαλεοντής

Πρόεδρος της Ελληνικής Εταιρείας Ορολογίας (ΕΛΕΤΟ)

0 Εισαγωγή

Σύμφωνα με το «Τελικό Σχέδιο Συμφωνίας συνεργασίας για τη συγκρότηση και λειτουργία του **Δικτύου Ορολογίας για την Ελληνική Γλώσσα και Μετάφραση**» (εφεξής το «Δίκτυο») [1]:

- α. Το Δίκτυο αποτελεί χώρο συγκέντρωσης και επαφών μεταξύ οργανισμών και φορέων του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα υπό την αιγίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Στον σκοπό του εντάσσονται:
 - η ορολογική υποστήριξη των Υπηρεσιών Ελληνικής Μετάφρασης των θεσμικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της δημόσιας διοίκησης, αλλά και γενικότερα των μεταφραστικών εργασιών σε Ελλάδα και Κύπρο,
 - η καθιέρωση και χρήση κοινώς αποδεκτής ελληνικής ορολογίας,
 - η βελτίωση της ποιότητας επικοινωνίας στην ελληνική γλώσσα.
 - η συγκέντρωση ορολογικού υλικού,
 - η απόδοση καινοφανών όρων στα ελληνικά
 - η υποβολή προτάσεων για τη βελτίωση των διαθέσιμων πόρων (κυρίως της ΙΑΤΕ),
 - η αναβάθμιση της ποιότητας των ορολογικών εργασιών και
 - η καλύτερη αξιοποίηση των ορολογικών πόρων, των βάσεων και πληροφοριακών συστημάτων και πληροφορικών εργαλείων στη μετάφραση.
- β. Στο πλαίσιο του Δικτύου θα λειτουργεί Υπηρεσία Επείγουσας Απόδοσης Όρων.
- γ. Το Δίκτυο θα εξασφαλίζει τη δημοσιοποίηση της παραγόμενης ορολογίας σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης (Βάση ΙΑΤΕ) και σε εθνικό επίπεδο (Βάσεις ΕΛΕΤΟ και ΕΣΥΠ/ΕΛΟΤ).
- δ. Στο πλαίσιο του Δικτύου, με σκοπό την υλοποίηση εργασιών επί συγκεκριμένων θεμάτων, θα λειτουργούν Ομάδες Εργασίας (ΟΕ), οι οποίες:
 - συγκροτούνται με απόφαση της Συντονιστικής Επιτροπής και μπορεί να είναι προσωρινές ή μόνιμες,
 - επιλέγουν τον συντονιστή τους η καθεμιά,
 - συνεδριάζουν (φυσικά ή ηλεκτρονικά) τακτικά και κάθε φορά που το απαιτούν οι περιστάσεις,
 - θεσπίζουν τον εσωτερικό κανονισμό λειτουργίας τους, φροντίζοντας οι αποφάσεις να λαμβάνονται κατά προτίμηση με συναίνεση.
 - υποβάλλουν ετήσια έκθεση των δραστηριοτήτων τους στην γενική συνέλευση των μελών του Δικτύου.

- ενημερώνουν (μερίμνη του συντονιστή τους) τακτικά την Συντονιστική Επιτροπή για τις δραστηριότητές τους.

Είναι φανερό ότι τα άτομα που συμμετέχουν σε μια τέτοια εκτεταμένη δικτύωση με σκοπό την **ορολογική εργασία** που προαναφέρθηκε (ορολογική υποστήριξη, παραγωγή ή υιοθέτηση όρων, δημιουργία, συντήρηση και βελτίωση ορολογικών πόρων, κτλ.) είναι ανάγκη να αποκτήσουν κοινή **ορολογική παιδεία**, ώστε να επιτυγχάνεται άνετη και αναμφίσημη επικοινωνία μεταξύ τους με τη χρήση της ειδικής γλώσσας του τομέα της Ορολογίας.

Παρακάτω, θα ασχοληθούμε με τις **πέντε πιο βασικές έννοιες της Ορολογίας**: θα πούμε πώς ορίζει τις έννοιες αυτές η Ορολογία, ποιες είναι οι σχέσεις τους μεταξύ τους και πώς διατυπώνονται γλωσσικά αυτές οι σχέσεις· θα περιγράψουμε, εν συντομία, τον πρωταγωνιστικό ρόλο που παίζουν οι έννοιες αυτές στην δημιουργία, περιγραφή και μετάδοση της γνώσης, αναλύοντας παραστατικά ορισμένους «δρόμους της γνώσης» και την σειρά με την οποία συμμετέχουν σ' αυτούς οι έννοιες αυτές. Η γνώση των στοιχείων αυτών αποτελεί βάση για την κατανόηση του ευρύτερου αντικειμένου της Ορολογίας και είναι απαραίτητη για την οποιαδήποτε ορολογική εργασία.

Τέλος, θα δώσουμε και ένα σχέδιο σεμιναριακού προγράμματος για τα μέλη των ΟΕ του Δικτύου.

1 Πέντε βασικές έννοιες της Ορολογίας: «αντικείμενο», «χαρακτηριστικό», «έννοια», «ορισμός» και «κατασήμανση»

Σύμφωνα με τις τρέχουσες αντιλήψεις της Ορολογίας, κάθε στιγμή, ο κόσμος γύρω μας και μέσα μας, οτιδήποτε δηλαδή αισθανόμαστε με τις αισθήσεις μας (αντιλαμβανόμαστε) και οτιδήποτε συλλαμβάνουμε με το νου μας (διανοούμαστε), αποτελείται από **αντικείμενα**. Υπάρχει, δηλαδή, ο ανθρώπινος νους και τα **αντικείμενα**. Η λέξη **αντικείμενο** εδώ διαφέρει λίγο από την κοινή της σημασία· δεν αφορά μόνο υλικά σώματα, αλλά και σωματικά και διανοητικά συμβάντα και καταστάσεις. Ο διεθνώς τυποποιημένος ορισμός του αντικειμένου, στην Ορολογία, είναι, λοιπόν [2] [3]: «*κάθε τι αντιληπτό μέσω των αισθήσεων ή συλληπτό μέσω του νου*», π.χ. ένα συγκεκριμένο υλικό σώμα που το βλέπουμε (εκείνη τη στιγμή που το βλέπουμε), ένα αφηρημένο μέγεθος που σκεπτόμαστε (εκείνη τη στιγμή που το σκεπτόμαστε), ένα σωματικό συμβάν που αισθανόμαστε (εκείνη τη στιγμή που το αισθανόμαστε), ένα εξωπραγματικό όν που φανταζόμαστε (εκείνη τη στιγμή που το φανταζόμαστε). Η κύρια ιδιότητα ενός αντικειμένου είναι η **ατομικότητά** του· το κάθε αντικείμενο είναι μοναδικό.

Τα αντικείμενα δηλαδή είναι οι βασικές ψηφίδες του υπαρκτού κόσμου, τα ιδιαίτερα φαινόμενα της πραγματικότητας, είτε αυτής που μας περιβάλλει, της αντιληπτής εξωτερικής ή σωματικής πραγματικότητας, είτε αυτής που υπάρχει μέσα στο νου μας, της νοητής εσωτερικής πραγματικότητας.

Μερικά παραδείγματα αντικειμένων είναι:

το μολύβι μου (όπως μπορώ να το κρατώ και το βλέπω ή να γράφω κάποια στιγμή)

το φεγγάρι (όπως μπορώ να το παρατηρήσω κάποιο βράδι)

ο σκύλος του Α (όπως μπορώ να τον δω κάποια στιγμή μπροστά μου και να μου κουνά την ουρά του)

ο πονόδοντός μου (που αισθάνθηκα τη στιγμή που μου τρόχιζε ένα ιδιαίτερο δόντι ο οδοντίατρος τη Δευτέρα)

το ανέκδοτο που είπες στην χτεσινή συνάντησή μας (τη στιγμή που το έλεγες)

η αφηρημάδα μου (τη στιγμή που μου μιλούσες την Κυριακή)

ο μαγνητικός βορράς (που βλέπω κάποια στιγμή να τον δείχνει μια μαγνητική πυξίδα)

το τρικέφαλο τέρας (που σκέφτομαι κάποια στιγμή γράφοντας μια φανταστική περιπέτεια).

Τα αντικείμενα έχουν/εμφανίζουν **ιδιότητες**, είτε ενδογενείς (δηλ. από τη φύση τους) είτε εξωγενείς (δηλαδή από τη σχέση τους – μέσα στον νου μας – με άλλα αντικείμενα).

Ας θεωρήσουμε ένα υλικό αντικείμενο: **το μολύβι μου**, με το οποίο γράφω αυτή τη στιγμή. Αυτό έχει κάποια **ιδιότητα** που την αντιλαμβάνομαι με τα μάτια μου ως κόκκινο χρώμα και την έχω καταχωρήσει στον νου μου ως ένα **χαρακτηριστικό**: το χαρακτηριστικό είναι κόκκινο¹. Άλλα χαρακτηριστικά που έχω στον νου μου για το μολύβι μου: έχει πυρήνα από γραφίτη, έχει ξύλινο κυλινδρικό περίβλημα, μου το έκανε δώρο ο συνάδελφος Α, το ξύνω με την ξύστρα που έχω στο γραφείο μου όταν φθαρεί η μύτη του, το έχασα προχτές και το έψαχνα για πολλή ώρα.

Αντικείμενο: **το μολύβι μου** και μερικά **χαρακτηριστικά** που έχω στον νου μου γι' αυτό:

- είναι κόκκινο (ενδογενές χαρακτηριστικό)
- έχει πυρήνα από γραφίτη (ενδογενές χαρακτηριστικό)
- έχει ξύλινο κυλινδρικό περίβλημα (ενδογενές χαρακτηριστικό)
- το χρησιμοποιώ για να γράφω ή να σχεδιάζω (εξωγενές χαρακτηριστικό)
- μου το έκανε δώρο ο συνάδελφος Α (εξωγενές χαρακτηριστικό)
- όταν φθαρεί η μύτη του το ξύνω με την ξύστρα που έχω στο γραφείο μου (εξ. χαρ.)
- το έχασα προχτές και το έψαχνα για πολλή ώρα (εξωγενές χαρακτηριστικό)

Το **χαρακτηριστικό** δηλαδή είναι νοητικό κατασκεύασμα: είναι «*νοητική αφαίρεση μιας ιδιότητας ενός αντικειμένου ή ενός συνόλου*² αντικειμένων» [2] [3]. Στο παραπάνω παράδειγμα είχα **ένα** αντικείμενο, **το μολύβι μου**. Ξέρω, όμως, έχω δει, έχω χρησιμοποιήσει, έχω δει να χρησιμοποιούνται και άλλα αντικείμενα σαν το μολύβι μου. Για όλα αυτά έχω στον νου μου αντίστοιχα **κοινά χαρακτηριστικά**, όπως: έχουν πυρήνα από γραφίτη, έχουν ξύλινο ή άλλο περίβλημα, χρησιμοποιούνται για γράψιμο ή για σχεδίαση. Τα χαρακτηριστικά αυτά είναι **κοινά**, αφορούν κάθε αντικείμενο της ομάδας.

Μέσα στον νου μου, όμως, οποιαδήποτε στιγμή (και όχι μόνο όταν το βλέπω ή όταν γράφω με αυτό) έχω την **έννοια** «το μολύβι μου»³. Μπορώ να μιλάω γι' αυτό οποτεδήποτε: ακόμα και όταν δεν το έχω πια, γιατί το έχασα ή γιατί μου τέλειωσε. Τι είναι η **έννοια**; Η έννοια «το μολύβι μου» είναι ο **μοναδικός συνδυασμός των χαρακτηριστικών** που έχω στο νου μου για το συγκεκριμένο αντικείμενο. Η έννοια είναι «*μονάδα γνώσης που δημιουργείται από έναν μοναδικό συνδυασμό⁴ χαρακτηριστικών*» [2] [3]. Για την ομάδα αντικειμένων που αναφέρθηκε παραπάνω έχει δημιουργηθεί στον νου μου μια άλλη έννοια: η **έννοια** «μολύβι». Μπορώ να μιλάω για οποιοδήποτε «μολύβι», οποτεδήποτε, χωρίς να έχω μπροστά μου – εκείνη τη στιγμή – κανένα ιδιαίτερο από τα αντικείμενα της ομάδας να ερεθίζει τις αισθήσεις μου, ούτε και την σκέψη μου. Η έννοια, δηλαδή, είναι **νοητικός αντιπρόσωπος** ενός μεμονωμένου αντικειμένου (**ατομική έννοια**) ή μιας ομάδας αντικειμένων (**γενική έννοια**).

Όστε, όταν συζητώ για **το μολύβι μου** ή για **οποιοδήποτε μολύβι**, χωρίς να τα έχω μπροστά μου και να ερεθίζουν τις αισθήσεις μου, αναφέρομαι σ' αυτά και τα περιγράφω, τα σχολιάζω, χρησιμοποιώντας τη **γνώση μου γι' αυτά**. Για κάθε ένα από αυτά υπάρχει αποθηκευμένος στον νου μου ένας μοναδικός συνδυασμός (ένα σύνολο αλληλοσυνδεόμενων) χαρακτηριστικών που όλα μαζί αντιπροσωπεύουν στο νου μου το ιδιαίτερο αντικείμενο ή την ομάδα αντικειμένων. Αυτός ο συνδυασμός έχει δημιουργήσει στο νου μου μια αντίστοιχη μονάδα γνώσης: την έννοια «το μολύβι μου», την έννοια «μολύβι», ...

Όταν επικοινωνούμε και ανακοινώνουμε στον άλλον οτιδήποτε ακολουθούμε την κατεύθυνση: **αντικείμενα** → **έννοιες** → **επικοινωνία**. Πριν δηλαδή από το στάδιο της όποιας ανακοίνωσής μας στον άλλο έχει μεσολαβήσει ένα στάδιο **εννοιοποίησης** και η επικοινωνία γίνεται σε στάθμη εννοιών.

¹ Τα χαρακτηριστικά συμβολίζονται με υπογράμμιση

² ομάδα

³ Οι έννοιες συμβολίζονται με την περιγραφή τους μέσα σε εισαγωγικά («»).

⁴ Με τον όρο **συνδυασμός χαρακτηριστικών** εδώ εννοείται ένα «σύνολο χαρακτηριστικών συνδεόμενων μεταξύ τους»

Οι έννοιες, ως νοητικά κατασκευάσματα, δεν είναι αντικείμενα, αισθητά, αντιληπτά· δεν είναι φωτεινές/ορατές εικόνες, δεν είναι ήχοι, δεν είναι άλλου είδους ερεθίσματα που τα αντιλαμβανόμαστε με κάποια άλλη αίσθησή μας. Για να αναφερθούμε σ' αυτές χρειαζόμαστε τη βοήθεια της γλώσσας για να τις περιγράψουμε/παραστήσουμε, καταρχήν σε νοητικό επίπεδο και, στη συνέχεια, να εξωτερικεύσουμε την περιγραφή/παραστάση αυτήν με κάποιον από τους τρόπους χρήσης της γλώσσας στην επικοινωνία (προφορικά, γραπτά, ...). Μια από τις παραστάσεις αυτές είναι ο **ορισμός** της έννοιας. Ο **ορισμός** είναι «*παραστάση μιας έννοιας μέσω μιας περιγραφικής δήλωσης που εξυπηρετεί τη διαφοροποίησή της από συναφείς (= σχετιζόμενες) έννοιες*» [2] [3].

Με τον «ορισμό» **ορίζεται** (= **οριοθετείται**, **περιορίζεται**) μια έννοια· καθορίζονται δηλαδή τα **οριά**⁵ της, τα **σύνορα** της, από τις γειτονικές έννοιες. Ο «ορισμός» **παριστάνει** την έννοια με **περιγραφικό τρόπο** (γραπτό, προφορικό ή άλλον τρόπο επικοινωνίας)· την **αντιπροσωπεύει** πλήρως. Μέσω αυτού δεν αφήνεται καμιά αμφιβολία για το ποια ακριβώς είναι η έννοια.

Επειδή, όμως, σημαντική απαίτηση της επικοινωνίας είναι η συντομία, όταν επικοινωνούμε και αναφερόμαστε σε έννοιες δεν χρησιμοποιούμε τον πλήρη **ορισμό** τους, αλλά μια άλλη ισοδύναμη γλωσσική ή μη γλωσσική παράσταση: την **κατασήμανση**. Η **κατασήμανση** είναι μια **λέξη** ή μια σύντομη **φράση** (από μερικές λέξεις) ή ένα **σύμβολο** (γραφικό ή άλλο) που **παριστάνει** την έννοια ισοδύναμα με τον ορισμό. Η **κατασήμανση** είναι «*παραστάση μιας έννοιας με ένα σημείο (= σημάδι) που την υποδηλώνει*». Η ισοδυναμία της **κατασήμανσης** και του **ορισμού** ως παραστάσεων της έννοιας φαίνεται και από τον τρόπο με τον οποίο αυτά αποδίδονται, προφορικά ή γραπτά: ως δύο μέλη μιας ισότητας, από τα οποία, συνήθως, το πρώτο είναι η κατασήμανση και το δεύτερο είναι ο ορισμός.

Παραδείγματα:

μολύβι⁶: *όργανο γραφής στο οποίο το υλικό γραφής είναι γραφίτης, ή*
μολύβι = *όργανο γραφής στο οποίο το υλικό γραφής είναι γραφίτης*

που ισοδυναμούν με τις προτάσεις:

Μολύβι είναι όργανο γραφής στο οποίο το υλικό γραφής είναι γραφίτης
Μολύβι σημαίνει όργανο γραφής στο οποίο το υλικό γραφής είναι γραφίτης

οι οποίες με τη σειρά τους λένε το εξής:

Συμφωνούμε ή έχει συμφωνηθεί (παλιότερα) ότι την **έννοια** που περιγράφει αναλυτικά ο **ορισμός** (δηλαδή: *όργανο γραφής στο οποίο το υλικό γραφής είναι γραφίτης*) την λέμε **μολύβι**.

Άλλα παραδείγματα ορισμών:

μηχανικό μολύβι: *μολύβι που αποτελείται από ένα (μόνιμο) περίβλημα, μια μύτη από γραφίτη και έναν μηχανισμό προώθησης της μύτης*

ορθογώνιο: *παραλληλόγραμμο που έχει όλες τις γωνίες του ορθές*

Κούκη: *σκυλίτσα, ράτσας κανίς-γκριφόν, άσπρη με δίχρωμο πρόσωπο, που ανήκει στον φίλο μου τον Μιχάλη*

ένα, 1: *ο πρώτος στη σειρά φυσικός αριθμός*

€, euro, ευρώ: *το κοινό νόμισμα των χωρών: Αυστρία, Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Εσθονία, Ιρλανδία, Ισπανία, Ιταλία, Κύπρος, Λουξεμβούργο, Μάλτα, Ολλανδία, Πορτογαλία, Σλοβακία, Σλοβενία, Φινλανδία*

⁵ Το αρχαιοελληνικό **όριον** είναι υποκοριστικό του **όρος** (= σύνορο).

⁶ Η κατασήμανση γράφεται **εντονότυπα**.

Ενώ ο ορισμός είναι πάντοτε *λεκτική* (με λέξεις) παράσταση, η κατασήμευση μπορεί να είναι *λεκτική* ή *μη λεκτική*. Η λεκτική κατασήμευση μιας *ατομικής έννοιας* λέγεται **όνομα** ή **κατονομασία**, ενώ η λεκτική κατασήμευση μια *γενικής έννοιας* λέγεται **όρος**. Συχνή μη λεκτική κατασήμευση είναι το **σύμβολο**. Δηλαδή:

- με **όρους** κατασημαίνονται *γενικές έννοιες*,
- με **ονόματα** κατασημαίνονται *ατομικές έννοιες*,
- ενώ με **σύμβολα** κατασημαίνονται τόσο *γενικές* όσο και *ατομικές έννοιες*.

Ο **όρος** και το **όνομα** είναι, λοιπόν, *λεκτικές κατασημάνσεις*, ενώ το **σύμβολο** είναι *μη λεκτική κατασήμευση*. Από τα προηγούμενα παραδείγματα, οι κατασημάνσεις **μολύβι**, **μηχανικό μολύβι**, **ορθογώνιο**, **euro**, **ευρώ** είναι *όροι*, οι κατασημάνσεις **Κούκη**, **ένα** είναι *ονόματα*, ενώ οι κατασημάνσεις **1**, **€** είναι *σύμβολα*. Συχνά με τον όρο **όρος** καλύπτονται και τα *ονόματα* ή ακόμα και τα *σύμβολα*.

Όπως ο **ορισμός** έτσι και η **κατασήμευση** αποτελεί *παράσταση* της *έννοιας* και στην πράξη είναι συμπύκνωση του *ορισμού*. Η διαφορά της από τον ορισμό είναι ότι ο ορισμός δηλώνει περιγραφικά την *έννοια* και την προσδιορίζει πλήρως καθορίζοντας τα όριά της από τις γειτονικές και συναφείς *έννοιες*, ενώ η κατασήμευση ενέχει το στοιχείο της *σύμβασης*: η κατασήμευση είναι μια – λεκτική ή μη λεκτική – *παράσταση*, *ένα σημείο* (= σημάδι), που *συμφωνούμε* ότι θα αντιπροσωπεύει την *έννοια*, της οποίας πάντα η ουσία γίνεται αντιληπτή μόνο μέσω του ορισμού. Με άλλα λόγια, ενώ ο ορισμός παριστάνει *περιγραφικά* την *έννοια*, η κατασήμευση την παριστάνει *συμβατικά*. Στη *σύμβαση* αυτή της κατασήμευσης εμπλέκονται οι εμπειρογνώμονες του σχετικού θεματικού πεδίου. Σφυρηλάτημα τέτοιων συμβάσεων αποτελεί η οροδοτική εργασία των οργάνων Ορολογίας (επιτροπών, ομάδων, ...).

Το ερώτημα πόσο «αυθαίρετο» είναι αυτό το «σημάδι» της *κατασήμευσης* επιβάλλει την ανάγκη καθορισμού «αρχών» κατασήμευσης (ή ονοματοδοσίας ή οροδοσίας) οι οποίες καταρχήν έχουν διαγλωσσικό χαρακτήρα (και αποτελούν αντικείμενο του Διεθνούς Προτύπου ISO 704 [4] – ΕΛΟΤ 402 [5]), συνδέονται όμως πολύ στενά και με τα χαρακτηριστικά του γλωσσικού συστήματος της συγκεκριμένης γλώσσας. Οι αρχές που διατυπώνονται από τον ISO [4] και βασίζονται στη διαγλωσσική εργασία του, δεν εξαντλούν το θέμα για την Ελληνική. Η Ελληνική Γλώσσα είναι γλώσσα κλιτή με εξαιρετικά δυνατή παραγωγική και συνθετική ικανότητα και χρειάζεται πολύ μεγάλη προσοχή στη διαχείριση αυτής της «αυθαιρεσίας». Οι *οικογένειες λέξεων* της ελληνικής είναι τόσο πολυμελείς και πλούσιες που αν κανένας χρησιμοποιήσει ως *λεκτική κατασήμευση* μιας *νέας έννοιας* μια *απλή λέξη*, η *οικογένεια* που ήδη υπάρχει πίσω από αυτήν την απλή λέξη ή που μπορεί να προκύψει από αυτήν είναι ολόκληρο **πλέγμα** *λεκτικών κατασημάνσεων* (δηλ. *όρων* και *ονομάτων*) που απορρέουν αυτόματα και που είναι στη διάθεση του οροθέτη/ονοματοθέτη να τις χρησιμοποιήσει όποτε τις χρειαστεί.

Με την συστηματική περιγραφή και τη μετάδοση της *γνώσης* μέσω των *όρων* ασχολείται η *Ορολογία*. Η Ορολογία μελετά, οργανώνει, εμπλουτίζει και αναπτύσσει τις ειδικές γλώσσες των διάφορων θεματικών πεδίων ώστε να περιγράφουν και να μεταφέρουν σωστά τις αντίστοιχες γνώσεις.

Το σχήμα 1 δείχνει σχηματικά τη μετάδοση της γνώσης από έναν άνθρωπο (*αποστολέα*) **A** σε έναν άλλον άνθρωπο (*παραλήπτη*) **Π**. Η *γνώση* διατυπώνεται γλωσσικά (μετατρέπεται σε *γλώσσα*), από τον *αποστολέα*, με τη χρήση των κατάλληλων *όρων* (ή γενικότερα κατασημάνσεων) και διαβιβάζεται ως *σήμα* (με κατάλληλη κωδίκευση) μέσω του **καναλιού μετάδοσης** (είτε προφορικής ομιλίας μέσω του ατμοσφαιρικού αέρα ή μέσω τηλεφώνου ή ραδιοπομπού είτε γραπτού κειμένου τυπωμένου σε χαρτί ή ηλεκτρονικού κειμένου σε δισκέτα ή μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου είτε με άλλον τρόπο ως *γλώσσα* στον *παραλήπτη*, ο οποίος – εφαρμόζοντας αντίστροφη μετατροπή – αποκτά τη *γνώση*. Είναι φανερό ότι για να γίνει αυτή η «αντίστροφη μετατροπή» ο παραλήπτης **Π** πρέπει να *γνωρίζει* – η αν ως τότε δεν γνώριζε πρέπει να *μάθει* – όλους τους απαραίτητους *όρους* (δεν εννοούμε βέβαια να «παπαγάλισει τους όρους» αλλά να κατανοήσει τις αντίστοιχες έννοιες!).

Αναλυτικότερη παρουσίαση των διεργασιών του σχήματος 1 δίνεται στην εργασία [6]

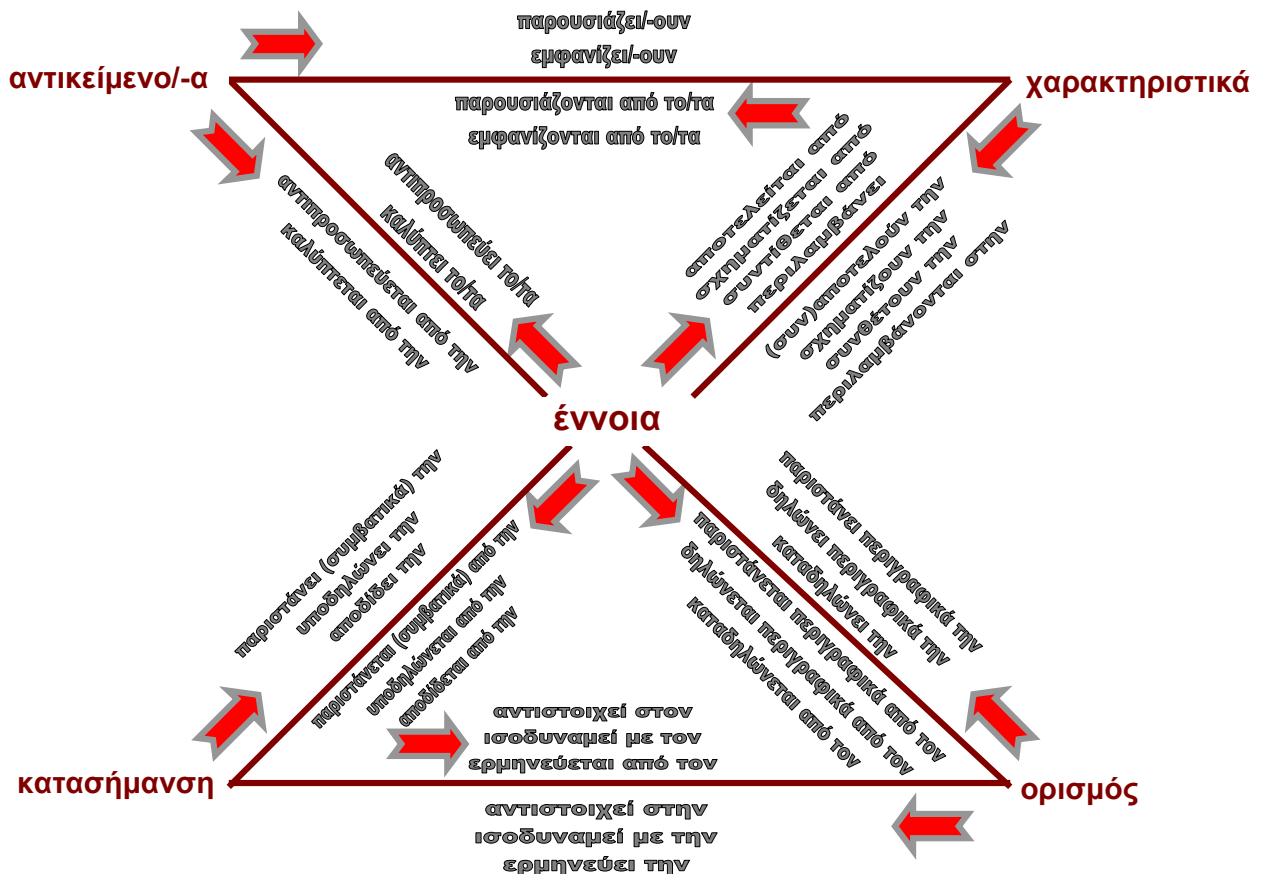
Σχήμα 1 Η γνώση μετατρέπεται από τον Αποστολέα σε γλώσσα με τη χρήση των όρων, μεταδίδεται ως γλώσσα μέσω του εκάστοτε καναλιού μετάδοσης (κωδικευμένη κατάλληλα) και στη λήψη μέσω της αντίστροφης μετατροπής – πάλι με τη χρήση των όρων – αποκτάται από τον Παραλήπτη ως γνώση

2 Οι πέντε έννοιες ως «πρωταγωνιστές της γνώσης»

Αναφέραμε ήδη τις πέντε πιο βασικές έννοιες της Ορολογίας, που πάνω τους στηρίζεται όλη η ορολογική εργασία, γιατί αποτελούν τους «πρωταγωνιστές της γνώσης». Οι έννοιες αυτές είναι: «αντικείμενο», «χαρακτηριστικό», «έννοια», «ορισμός» και «κατασήμευση», με *κεντρικό* πρωταγωνιστή την «έννοια».

Οι έννοιες αυτές και οι σχέσεις που τις διέπουν πρέπει να κατανοηθούν πλήρως. Η καθημερινή γλώσσα δεν απαιτεί αυστηρότητα σε πάρα πολλά πράγματα· υπάρχει μια ελευθερία και ποικιλία «εκπομπής» (έκφρασης) του ίδιου μηνύματός μας προς τους άλλους· και από την άλλη πλευρά υπάρχει μια ελευθερία και ποικιλία «λήψης» και «ερμηνείας», ώστε δεν παρουσιάζονται ουσιαστικά προβλήματα στην απλή καθημερινή επικοινωνία, δεδομένου ότι πολλές φορές «χοντρικά» λέμε στον άλλο αυτό που θέλουμε κι αυτός «χοντρικά» καταλαβαίνει· κι ας μην είναι απόλυτα σωστή η έκφρασή μας, κι ας μην δηλώνουμε με αυστηρή ορθότητα τις σχετικές έννοιες· πολλές φορές ακόμα και αν κάνουμε «σαρδάμ» ο άλλος καταλαβαίνει – ή περίπου καταλαβαίνει – αυτό που θέλουμε να του πούμε κι ας μην το έχουμε ουσιαστικά διατυπώσει.

Όταν όμως φύγουμε από το περιβάλλον της απλής καθημερινής επικοινωνίας και πάμε στο χώρο που μας απασχολεί, δηλαδή στην περιγραφή και μετάδοση της γνώσης, τότε χάνεται πολλή από αυτήν την ελευθερία. Τότε πρέπει να σταθμίζουμε το τι λέμε· το πώς το διατυπώνουμε. Μεταξύ των «πρωταγωνιστών της γνώσης» χρησιμοποιούμε διάφορες εκφράσεις που πρέπει να κατοπτρίζουν τις πραγματικές σχέσεις τους. Στο σχήμα 2 δίνεται το διάγραμμα αυτών των 5 «πρωταγωνιστών» και μερικές από τις ρηματικές εκφράσεις που μπορούν να χρησιμοποιούνται μεταξύ τους, γιατί βασίζονται στις μεταξύ τους σχέσεις.

Σχήμα 2 Το διάγραμμα των «πρωταγωνιστών της γνώσης», με την «έννοια» σε κεντρικό ρόλο και με κατάλληλες ενδεικτικές ρηματικές εκφράσεις που εκφράζουν τις σχέσεις ανάμεσά τους

Συνοπτικά, σωστές είναι οι ακόλουθες ρηματικές εκφράσεις ή οι ισοδύναμές τους:

- ☞ Το **αντικείμενο** παρουσιάζει/εμφανίζει **χαρακτηριστικά** (χαρακτηρίζεται από αυτά στον ανθρώπινο νου): αντίστροφα: τα **χαρακτηριστικά** παρουσιάζονται/ εμφανίζονται από το **αντικείμενο** (το **χαρακτηρίζουν** στον ανθρώπινο νου).
- ☞ Η **έννοια** αντιπροσωπεύει/καλύπτει το/τα **αντικείμενο/-α** (στον ανθρώπινο νου): αντίστροφα: το/τα **αντικείμενο/-α** αντιπροσωπεύεται/-ονται ή καλύπτονται από την **έννοια** (στον ανθρώπινο νου).
- ☞ **Χαρακτηριστικά** (ένας μοναδικός συνδυασμός από αυτά) (συν)αποτελούν/ σχηματίζουν/ συνθέτουν/συνιστούν την **έννοια**, περιλαμβάνονται σ' αυτήν: αντίστροφα: η **έννοια** αποτελείται/σχηματίζεται/συντίθεται/συνίσταται από **χαρακτηριστικά**, περιλαμβάνει **χαρακτηριστικά**.
- ☞ Ο **ορισμός** παριστάνει/δηλώνει περιγραφικά την **έννοια** (την ορίζει, την καταδελώνει): αντίστροφα: η **έννοια** παριστάνεται/δηλώνεται περιγραφικά από τον **ορισμό** (ορίζεται/καταδελώνεται από αυτόν).
- ☞ Η **κατασήμανση** (όρος, όνομα, σύμβολο) παριστάνει/δηλώνει συμβατικά την **έννοια** (την (κατα)σημαίνει, την υποδηλώνει): αντίστροφα: η **έννοια** παριστάνεται/ δηλώνεται συμβατικά από την **κατασήμανση** (κατα)σημαίνεται/ υποδηλώνεται από αυτήν).

- ☞ Η **κατασήμανση** (όρος, όνομα, σύμβολο) **δεν ορίζει** την **έννοια** ούτε **ορίζεται** από τον **ορισμό**· η **κατασήμανση κατά σύμβαση αντιπροσωπεύει** (σημαίνει) την **έννοια** και **αντιστοιχίζεται** (ή **ισοδυναμεί** στην αντιπροσωπείωση αυτή) με τον **ορισμό**.
- ☞ Η **κατασήμανση** (όρος, όνομα, σύμβολο) **αντιστοιχεί** στον **ορισμό**, **ισοδυναμεί** με αυτόν ή **ερμηνεύεται** από αυτόν· αντίστροφα: ο **ορισμός αντιστοιχεί** στην **κατασήμανση**, **ισοδυναμεί** με αυτήν ή την **ερμηνεύει**.
- ☞ Η σχέση που υπάρχει ανάμεσα στο **αντικείμενο** και στην **κατασήμανση** (όρο, όνομα, σύμβολο) ή ανάμεσα στο **αντικείμενο** και στον **ορισμό**, είναι εκείνη που καθορίζεται μέσω της **έννοιας**. Με την **κατασήμανση** **δεν κατασημαίνεται** και με τον **ορισμό** **δεν ορίζεται** ένα **αντικείμενο**· η **έννοιά** του **κατασημαίνεται** και **ορίζεται**. Όταν δείχνουμε ένα **αντικείμενο** και ρωτάμε «*Τί είναι αυτό;*» η απάντηση που λαμβάνουμε είναι η **κατασήμανση** ή ο **ορισμός** της **έννοιας** η οποία αντιπροσωπεύει το **αντικείμενο** διότι αυτά είναι οι παραστάσεις της έννοιας με τις οποίες μπορούμε να αναφερθούμε σ' αυτήν. Όταν δείχνουμε ένα **αντικείμενο** και ρωτάμε «*Πώς το λένε;*» η απάντηση που λαμβάνουμε είναι η **κατασήμανση** της **έννοιας** (ατομικής ή γενικής) η οποία αντιπροσωπεύει το **αντικείμενο**.
- ☞ Η σχέση που υπάρχει ανάμεσα στα **χαρακτηριστικά** και στην **κατασήμανση** (όρο, όνομα, σύμβολο) ή ανάμεσα στα **χαρακτηριστικά** και στον **ορισμό**, είναι εκείνη που καθορίζεται μέσω της **έννοιας**. Η **κατασήμανση** και ο **ορισμός βασίζονται** στα **χαρακτηριστικά**.

Εστιάζοντας στην **λεκτική κατασήμανση** (όρο ή όνομα), σύμφωνα με τα παραπάνω και με το πρότυπο ΕΛΟΤ 402 [5], συνοψίζουμε τα ακόλουθα:

α. Ένας **όρος** (ή ένα **όνομα**)

- ☞ **κατασημαίνει** μια έννοια (και είναι **κατασήμανση** της έννοιας)
- ☞ **παριστάνει** μια έννοια (αφού η κατασήμανση είναι **παράσταση** της έννοιας)
- ☞ **αντιπροσωπεύει** μια έννοια (και είναι **αντιπρόσωπος** της έννοιας)
- ☞ **αποδίδει** μια έννοια (άρα αποτελεί και **απόδοση** μιας έννοιας)
- ☞ **εκφράζει γλωσσικά** μια έννοια (άρα αποτελεί και **γλωσσική έκφραση** μιας έννοιας)
- ☞ **υποδηλώνει**⁷ μια έννοια (άρα αποτελεί και **υποδήλωση** μιας έννοιας)
- ☞ **σημαίνει** μια έννοια (αποτελεί το «**σημαίνον**» της γλωσσολογίας, ενώ η έννοια είναι το «**σημαινόμενο**» ή η «**σημασία**»⁸ του όρου)

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Η έννοια την οποία κατασημαίνει ένας όρος (ή ένα όνομα) μπορεί να λέγεται και **έννοια του όρου** (ή **έννοια του ονόματος**).

β. Ένας **όρος** (ή ένα **όνομα**) **δεν ορίζεται**· η έννοιά του είναι αυτή που **ορίζεται**. Η ερώτηση «*Πώς ορίζεται ο όρος **τάδε**;*» για την Ορολογία δεν είναι ορθή. Η ορθή ερώτηση είναι «*Πώς ορίζεται η έννοια **τάδε**;*»

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Η ερώτηση π.χ. «*Πώς ορίζεται η **ορμή** στη φυσική;*» είναι ορθή και σημαίνει «*Πώς ορίζεται η έννοια “ορμή” στη φυσική;*» και **όχι** «*Πώς ορίζεται ο όρος **ορμή** στη φυσική;*». Η ερώτηση «*Τι σημαίνει **ορμή** στη φυσική;*» είναι ορθή και σημαίνει «*Ποια έννοια κατασημαίνει/αποδίδει/... ο όρος **ορμή** στη φυσική;*»

⁷ την **δηλώνει** (φανερώσει) με έμμεσο τρόπο ή μερικώς, δεν την **δηλώνει πλήρως** (καταδηλώνει) όπως ο ορισμός.

⁸ Η «σημασία» του **όρου** (δηλ. στο θεματικό πεδίο του οποίου είναι όρος) **όχι η γενική σημασία της λέξης ή των λέξεων του όρου**.

- γ. Ένας **όρος** (ή ένα **όνομα**) **δεν εξαρτάται από το συγκεκριμένο**. Αν η **λέξη** ή η **φράση** που συνιστά τον **όρο** (ή το **όνομα**), σε κάποιο άλλο συγκεκριμένο, αποδίδει **άλλη έννοια** τότε πρόκειται για **άλλον όρο** (ή άλλο **όνομα**) κατά κανόνα και άλλου θεματικού πεδίου).

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: π.χ. ο όρος **κώδικας** στον προγραμματισμό ηλεκτρονικού υπολογιστή δεν είναι ο ίδιος όρος με τον όρο **κώδικας** στη νομική, αν και πρόκειται για την ίδια λέξη: αλλά **άλλη** έννοια ίσον **άλλος** όρος.

- δ. Ένας **όρος** (ή ένα **όνομα**)

- είναι **«γνωστός»/«γνωστό»** εάν και μόνον εάν **είναι γνωστή** (κατανοητή) η έννοια που αυτός/αυτό αντιπροσωπεύει.
- είναι **«άγνωστος»/«άγνωστο»** εάν **δεν είναι γνωστή** (κατανοητή) η έννοιά του έστω και αν αυτός είναι λέξη ή αποτελείται από λέξεις της γενικής γλώσσας.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Οι χαρακτηρισμοί **«γνωστή»–«άγνωστη»** χρησιμοποιούνται από παλιά για τις λέξεις που συναντώνται από έναν αναγνώστη σε ένα κείμενο και δεν κυριολεκτούν. Δηλαδή, ενώ στην κυριολεξία **«άγνωστο»** = «κάτι που δεν το γνωρίζουμε ως οντότητα», η έννοια **«άγνωστη λέξη»** δεν είναι «λέξη που δεν γνωρίζουμε ως λέξη», διότι ήδη την γνωρίζουμε αφού τώρα μόλις την συναντήσαμε μάθαμε για την ύπαρξή της ως λέξης, την προφορά της, τη γραφή της κτλ.), αλλά είναι «λέξη της οποίας τη **σημασία** δεν γνωρίζουμε» και η **σημασία** της στο συγκεκριμένο συγκεκριμένο ή θεματικό πεδίο είναι συγκεκριμένη **έννοια**.

Αφού, βέβαια, όταν αναφερόμαστε στην **έννοια** μεταχειριζόμαστε τους **αντιπροσώπους** της (**κατασήμευση, ορισμό**) είναι φανερό ότι θα πρέπει να ξέρουμε πότε μιλάμε για τον **αντιπρόσωπο** ως αντιπρόσωπο και πότε για τον **αντιπροσωπευόμενο**. Έτσι, όπως προαναφέρθηκε, σε έναν **ορισμό** δεν ορίζουμε την **κατασήμευση** αλλά την **έννοια** που αυτή αντιπροσωπεύει. Για παράδειγμα, όντας στο θεματικό πεδίο <Κίνηση υλικού σημείου>, στον ακόλουθο **ορισμό** (ορθά διατυπωμένο χωρίς κεφαλαίο αρχικό γράμμα και χωρίς τελεία στο τέλος του):

☞ **επιτάχυνση: ρυθμός μεταβολής της ταχύτητας ως προς τον χρόνο**

η **κατασήμευση** (εδώ είναι **όρος**) **επιτάχυνση** (α' μέλος) αντιπροσωπεύει την **έννοια** «επιτάχυνση», αλλά και ο **ορισμός ρυθμός μεταβολής της ταχύτητας ως προς τον χρόνο** (β' μέλος) αντιπροσωπεύει πάλι την ίδια **έννοια**.

Αν αντί για τον παραπάνω **ορισμό**, διατυπώσουμε την πρόταση (που **δεν** είναι **ορισμός**, αλλά ολοκληρωμένη κανονική πρόταση):

☞ **Επιτάχυνση** σημαίνει **ρυθμός μεταβολής της ταχύτητας ως προς τον χρόνο**.

τότε αυτό που λέμε είναι: ο **όρος επιτάχυνση** αποδίδει την **έννοια** «ρυθμός μεταβολής της **ταχύτητας** ως προς τον χρόνο» και εκφωνούμε μια ολοκληρωμένη πρόταση (στο τέλος της οποίας χρειάζεται τελεία).

Αντίστροφα, όταν διατυπώσουμε την ολοκληρωμένη – πάλι – πρόταση:

☞ Η **επιτάχυνση** ορίζεται ως **ρυθμός μεταβολής της ταχύτητας ως προς τον χρόνο**,

αυτό που λέμε είναι: η **έννοια** «επιτάχυνση» έχει **ορισμό ρυθμός μεταβολής της ταχύτητας ως προς τον χρόνο**.

Όταν γράφουμε την πρόταση: € σημαίνει **ευρώ**.

αυτό που λέμε είναι: το **σύμβολο €** αποδίδει την **έννοια** «ευρώ»⁹ ή ταυτόσημα: την **έννοια** «euro» ή ταυτόσημα: την **έννοια** «το κοινό νόμισμα των χωρών: Αυστρία, ..., Φινλανδία»

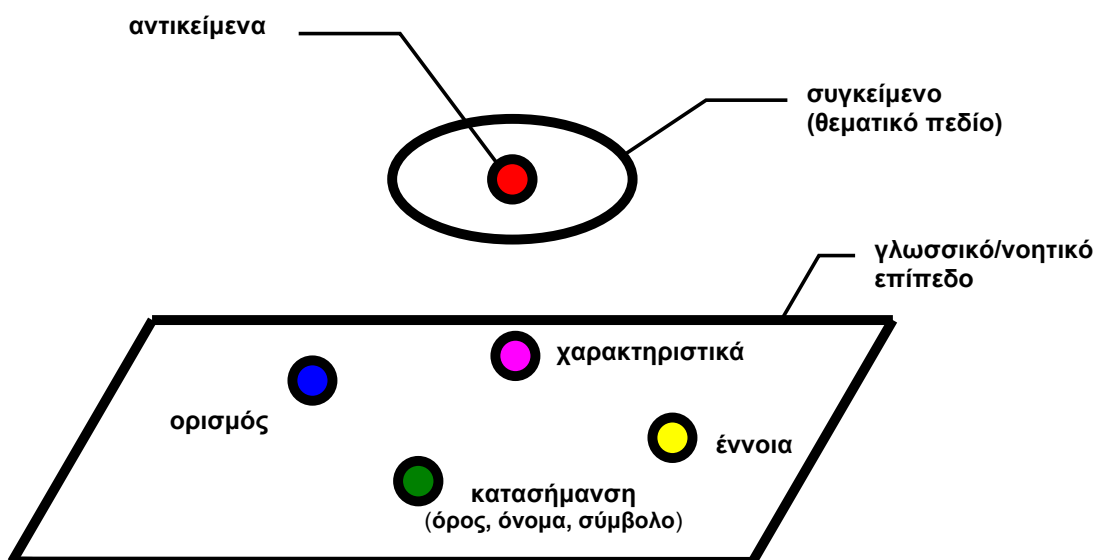
⁹ Όταν είναι γνωστή η **κατασήμευση** της έννοιας μπορούμε να αναφερθούμε στην **έννοια** τοποθετώντας μέσα στα εισαγωγικά την **κατασήμευσή** της ισοδύναμα με το αν τοποθετήσουμε μέσα στα εισαγωγικά τον ορισμό της.

Ας δούμε, όμως, πιο αναλυτικά την απόκτηση της γνώσης και το ρόλο των προαναφερόμενων «πρωταγωνιστών» της. Στο σχήμα 3 με τους κυκλίσκους παριστάνουμε τους εν λόγω πρωταγωνιστές, ενώ με το γεωμετρικό επίπεδο παριστάνουμε το γλωσσικό/νοητικό επίπεδο ενός ανθρώπου. Όλοι οι κυκλίσκοι εκτός από το **αντικείμενο** είναι πάνω σ' αυτό το επίπεδο (δηλαδή μέσα στον νου του ανθρώπου). Έξω από το επίπεδο είναι ολόκληρος ο κόσμος των **αντιληπτών** ή **συλληπτών** αντικειμένων. Με έναν μεγαλύτερο κύκλο γύρω από το αντικείμενο συμβολίζουμε το **συγκείμενο** ή το **θεματικό πεδίο**.

Θα λέμε ότι έχουμε αποκτήσει την «πλήρη γνώση» μιας **έννοιας** όταν ξέρουμε:

- τα **αντικείμενα** που αυτή καλύπτει,
- τα **χαρακτηριστικά** που την αποτελούν (τουλάχιστον τα **ουσιώδη**),
- τον **ορισμό** της και
- την **κατασήμανσή** της.

Στα σχήματα 4-8 δίνονται παραστατικά διάφοροι «δρόμοι» για την απόκτηση της γνώσης καθώς και περιγραφή του ρόλου κάθε «πρωταγωνιστή» και της σειράς με την οποία αυτός συμμετέχει στον κάθε «δρόμο».

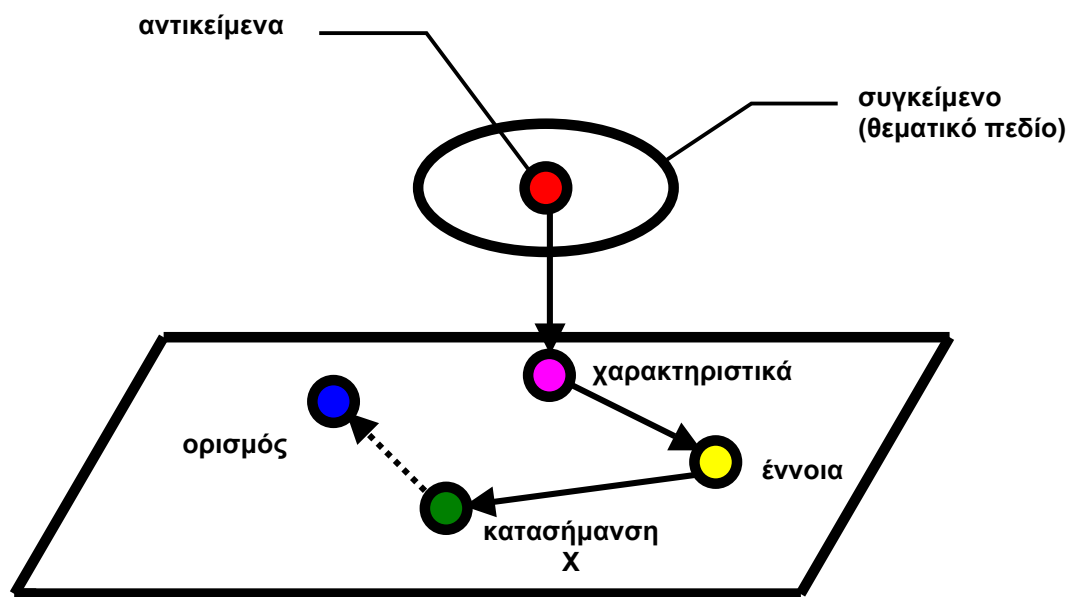
Σχήμα 3 Οι «πρωταγωνιστές» της γνώσης σε έναν πρόσφορο συμβολισμό για τη διερεύνηση των «δρόμων» (τρόπων) απόκτησης της γνώσης (βλέπε σχήματα 4, 5, 6, 7, 8)

2.1 Δρόμος της γνώσης 1 – Με αφετηρία τα αντικείμενα

Παρατηρούμε, αντιλαμβανόμαστε με τις αισθήσεις μας ή συλλαμβάνουμε με το νου μας, τα **αντικείμενα**. Από τις ιδιότητές τους, σχηματίζουμε στον νου μας τα (ατομικά ή κοινά) **χαρακτηριστικά** τους και συνδυάζοντάς τα με μοναδικό τρόπο δημιουργούμε την **έννοια** που τα αντιπροσωπεύει στον νου μας. Η **έννοια** πλέον έχει δημιουργηθεί και ας μην ξέρουμε ακόμα τον **όρο/όνομα/σύμβολό** της, το οποίο μπορούμε να πληροφορηθούμε, στη συνέχεια, από άλλον άνθρωπο ή πηγή, όπου μπορούμε να βρούμε και διατυπωμένο ορισμό της έννοιας.

Ο δρόμος αυτός εκφράζεται με την ερώτηση και απάντηση που ακολουθούν:

- **Καταλαβαίνω τί κάνει αυτό!** (= διακρίνω τα **χαρακτηριστικά** του)
Πώς το λένε; (Πώς περιγράφεται, πώς ορίζεται η έννοιά του;)
- **Το λένε Χ** (και είναι ...)

Σχήμα 4 Δρόμος της γνώσης 1: Πρώτα σχηματίζουμε την έννοια και ύστερα μαθαίνουμε την κατασήμανση ή και τον ορισμό της

Αφετηρία: τα αντικείμενα

Διαδρομή: μέσω της έννοιας

Τέρμα: η κατασήμανση (όρος, όνομα, σύμβολο), ίσως και ο ορισμός

Ο δρόμος αυτός εκφράζεται με την ερώτηση και απάντηση που ακολουθούν:

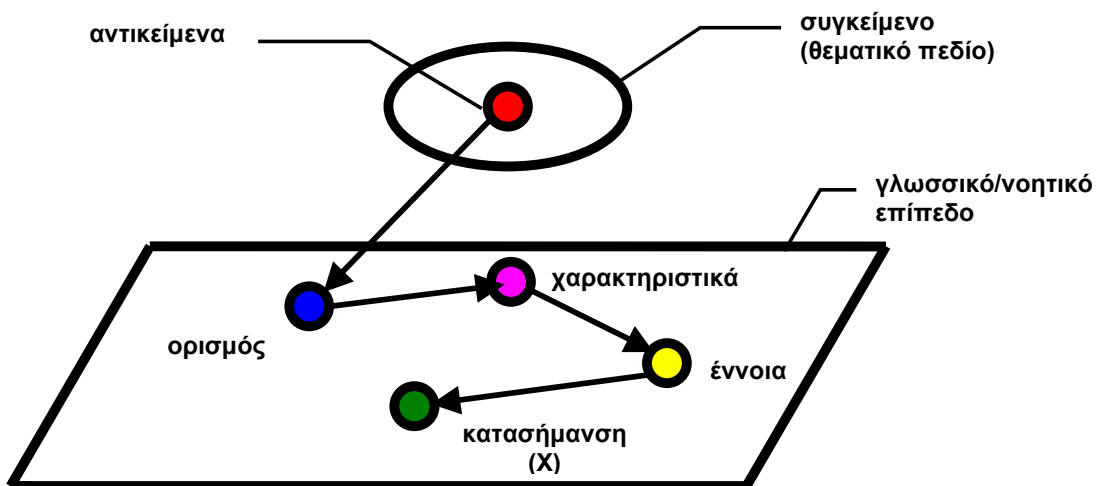
- Καταλαβαίνω τί κάνει αυτό! (= διακρίνω τα χαρακτηριστικά του)
- Πώς το λένε; (Πώς περιγράφεται, ορίζεται η έννοιά του;)
- Το λένε X (και είναι...)

2.2 Δρόμος της γνώσης 2 – Πρώτη «επαφή» με νέο ή νέα αντικείμενα

Παρατηρούμε, αντιλαμβανόμαστε με τις αισθήσεις μας ή συλλαμβάνουμε με το νου μας, για πρώτη φορά, ένα νέο (για μας) αντικείμενο. Δεν γνωρίζουμε ακόμα τίποτα γι' αυτό. Ρωτώντας/ερευνώντας, μαθαίνουμε, μέσω ενός ορισμού που μας δίνουν, για τα χαρακτηριστικά του και σχηματίζουμε την αντίστοιχη έννοια μαθαίνοντας και την κατασήμανσή της (εφόσον αυτή ήδη υπάρχει).

Ο δρόμος αυτός εκφράζεται με την ερώτηση και απάντηση που ακολουθούν:

- Τί είναι αυτό; Τί κάνει;
- Πώς το λένε;
- Είναι ... (ορισμός που μέσω των χαρακτηριστικών κάνει γνωστή την έννοια).
- Το λένε X.

Σχήμα 5 Δρόμος της γνώσης 2: Ερχόμαστε πρώτα σε «επαφή» με τα νέα αντικείμενα και ύστερα από τον ορισμό που μας λένε, μαθαίνουμε την έννοια και την κατασήμανσή της

Αφετηρία: τα αντικείμενα

Διαδρομή: μέσω του ορισμού και – εν συνεχεία – της έννοιας

Τέρμα: η κατασήμανση (όρος, όνομα, σύμβολο)

Ο δρόμος αυτός εκφράζεται με την ερώτηση και απάντηση που ακολουθούν:

– **Τί είναι αυτό; Τί κάνει;**

Πώς το λένε;

– **Είναι ...** (ορισμός που μέσω των χαρακτηριστικών κάνει γνωστή την έννοια).

Το λένε X.

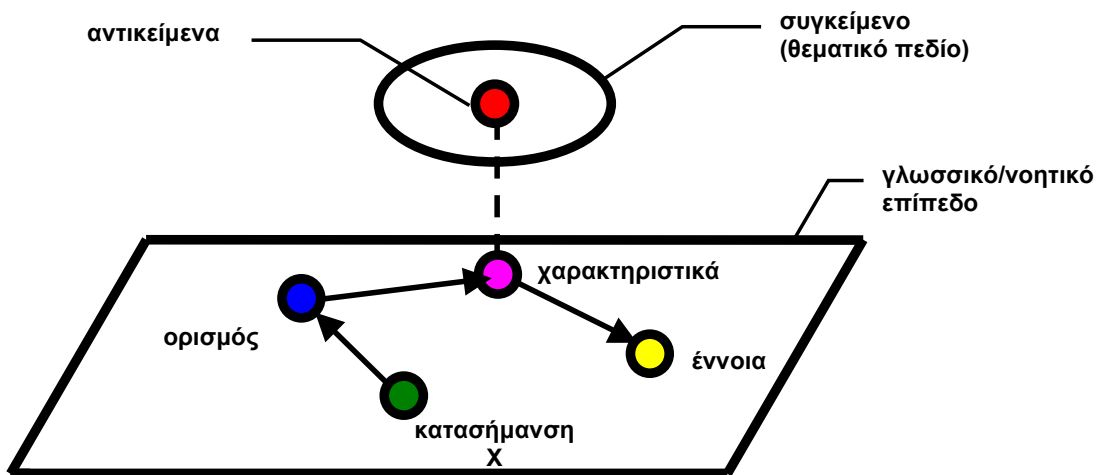
2.3 Δρόμος της γνώσης 3 – Πρώτη «επαφή» με την κατασήμανση

Ακούμε ή διαβάζουμε έναν όρο (ή ένα όνομα) ή βλέπουμε ένα σύμβολο, δηλαδή μια κατασήμανση άγνωστη σε μας ως τώρα. Ρωτάμε και μας λένε, ή αναζητούμε και βρίσκουμε, έναν ορισμό της άγνωστης – ως τώρα – έννοιας, μέσω του οποίου μαθαίνουμε τον συνδυασμό χαρακτηριστικών που συνθέτουν την έννοια, δηλαδή μαθαίνουμε την έννοια.

Ο δρόμος αυτός εκφράζεται με την ερώτηση και απάντηση που ακολουθούν:

– **Τί θα πει X; ή Τι σημαίνει X;**

– **X είναι ...** (ορισμός που μέσω των χαρακτηριστικών κάνει γνωστή την έννοια).

Σχήμα 6 Δρόμος της γνώσης 3: Πρώτα ερχόμαστε σε επαφή με την *κατασήμανση* και στη συνέχεια μέσω του *ορισμού* μαθαίνουμε την *έννοια*

Αφετηρία: η *κατασήμανση*

Διαδρομή: μέσω του *ορισμού*

Τέρμα: η *έννοια*

Ο δρόμος αυτός εκφράζεται με την ερώτηση και απάντηση που ακολουθούν:

– **Τί θα πει X;** ή **Τι σημαίνει X;**

– **X είναι ...** (*ορισμός που μέσω των χαρακτηριστικών κάνει γνωστή την έννοια*).

2.4 Δρόμος της γνώσης 4 – Σύλληψη νέας γνώσης

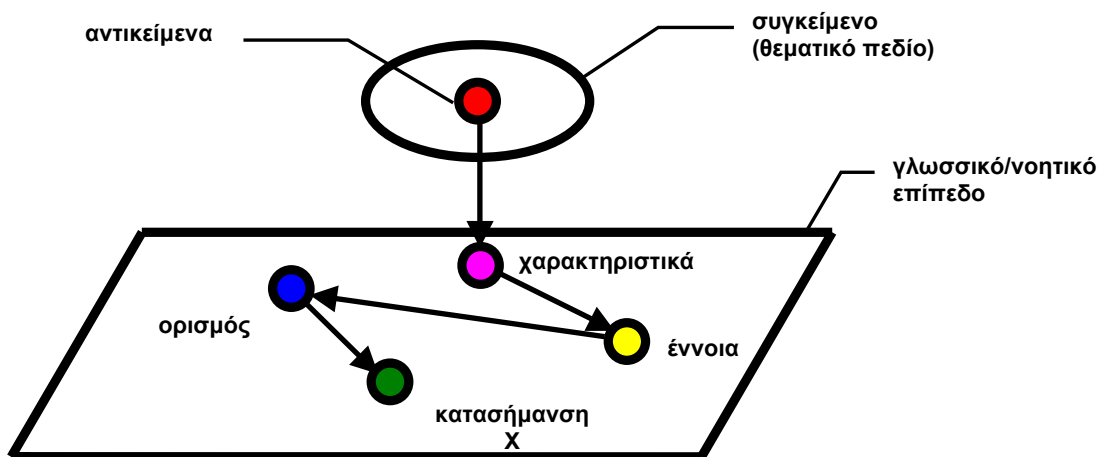
Έστω ότι από τα (αντιληπτά ή συλληπτά) *αντικείμενα* με τα οποία κάποιος ασχολείται σε μια γλώσσα (Γλώσσα Πηγής) συλλαμβάνει / εφευρίσκει / δημιουργεί μια νέα *έννοια*: έναν νέο συνδυασμό *χαρακτηριστικών*: μια νέα μονάδα γνώσης. Ως δημιουργός της έννοιας, μπορεί να διατυπώσει και έναν ορισμό της: αυτός θα είναι ο πρωτότυπος *ορισμός* της έννοιας. Για την επικοινωνία, όμως, ο ορισμός είναι δύσχρηστος: χρειάζεται μια πιο βολική (σύντομη) παράσταση της έννοιας: χρειάζεται ένας *όρος*, ένα *όνομα* ή ένα *σύμβολο*, δηλαδή μια *κατασήμανση*. Ο δημιουργός, λοιπόν, της έννοιας γίνεται συνήθως και ο πρώτος ονοματοθέτης της. (Η διεργασία αυτή είναι η *πρωτογενής οροδοσία/ονοματοδοσία*).

Ο δρόμος αυτός εκφράζεται με την ερώτηση και απάντηση που ακολουθούν:

– **Εύρηκα! Να μια νέα έννοια!** (που δημιουργείται από συγκεκριμένο συνδυασμό *χαρακτηριστικών*)

Πώς θα την ορίσω; Πώς θα την κατασημάνω (*ονομάσω/συμβολίσω*);

– **Είναι ...** (ο πρωτότυπος *ορισμός*). **Και την ονομάζω X.**

Σχήμα 7 Δρόμος της γνώσης 4 – Σύλληψη νέας γνώσης στον εγκέφαλο του πρώτου οροθέτη / ονοματοθέτη σε μια Γλώσσα Πηγής (πρωτογενής οροδοσία/ονοματοδοσία):

Αφετηρία: τα αντικείμενα
Διαδρομή: μέσω της έννοιας και του ορισμού
Τέρμα: η κατασήμανση (όρος, όνομα, σύμβολο)

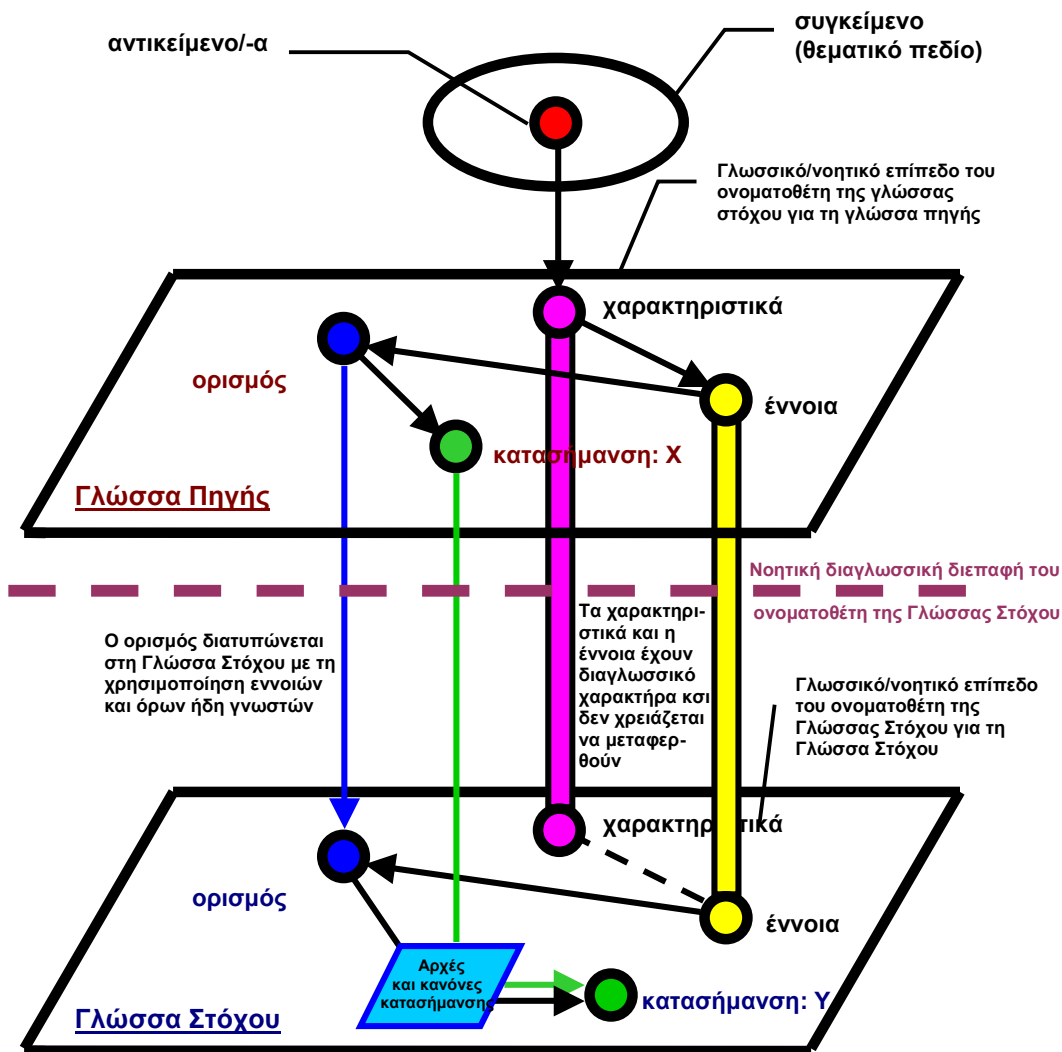
Ο δρόμος αυτός εκφράζεται με την ερώτηση και την απάντηση που ακολουθούν:

- **Εύρηκα! Να μια νέα έννοια!** (που δημιουργείται από συγκεκριμένο συνδυασμό χαρακτηριστικών)
- Πώς ορίζεται; Πώς θα την κατασημάνω** (ονομάσω/συμβολίσω);
- **Είναι ...** (ο πρωτότυπος ορισμός). **Και την ονομάζω X.**

Όπως προκύπτει από την ανάλυση των σχημάτων 3-7 η γνώση μιας νέας έννοιας δεν αποκτάται πάντα με τον ίδιο τρόπο, αλλά ακολουθεί διάφορους «δρόμους», οι οποίοι είτε έχουν άλλη αφετηρία, είτε άλλη διαδρομή, είτε άλλο τέρμα.

2.5 Δρόμος της γνώσης 5 – Μεταφορά νέας γνώσης από μία γλώσσα σε άλλη

Η μεταφορά γνώσης από γλώσσα σε γλώσσα (σχήμα 8) γίνεται μέσω μιας «νοητικής γλωσσικής διεπαφής» στον νου του οροθέτη/ονοματοθέτη της γλώσσας στόχου, ο οποίος προφανώς έχει στη διάθεσή του όλα τα στοιχεία για τους 5 πρωταγωνιστές μέσω της γλώσσας πηγής και μεταφέρει αυτά που χρειάζεται να μεταφερθούν (ορισμό και κατασήμανση) στη γλώσσα στόχου. Η μεταφορά όμως του ορισμού δεν είναι της ίδιας φύσης με τη μεταφορά της κατασήμανσης. Ο ορισμός στη γλώσσα στόχου προκύπτει εύκολα από την **μετάφραση** του ορισμού της γλώσσας πηγής, εφόσον όλες οι έννοιες που εμπλέκονται στον ορισμό είναι ήδη γνωστές και στη γλώσσα στόχου και έχουν αποδοθεί με αντίστοιχες κατασημάνσεις που και αυτές είναι γνωστές. Η κατασήμανση μιας νέας έννοιας όμως **δεν μεταφράζεται**. Εκείνο που γίνεται είναι επιλογή/υιοθέτηση/δημιουργία μιας κατασήμανσης της νέας έννοιας στη γλώσσα στόχου που θεωρείται **ισοδύναμη** με την κατασήμανση της γλώσσας πηγής. Εδώ βρίσκεται ολόκληρη η δραστηριότητα της **οροδοσίας**, η οποία βασίζεται σε **αρχές και κανόνες** που έχουν εφαρμογή στη γλώσσα στόχου. Η διεργασία αυτή είναι η **δευτερογενής οροδοσία/ονοματοδοσία**.

Σχήμα 8 Δρόμος της γνώσης 5 – Μεταφορά της νέας γνώσης από τη Γλώσσα Πηγής στη Γλώσσα Στόχο μέσω νοητικής διαγλωσσικής διεπαφής του οροθέτη/ονοματοθέτη της Γλώσσας Στόχου¹⁰ (δευτερογενής οροδοσία/ονοματοδοσία):

Αφετηρία: αντικείμενα, χαρακτηριστικά, έννοια, ορισμός, κατασήμανση
όλα γνωστά στη Γλώσσα Πηγής

Διαδρομή: μέσω της έννοιας και του ορισμού (διατυπωμένου ήδη στη Γλώσσα Στόχου)

Τέρμα: η κατασήμανση (όρος, όνομα, σύμβολο)

Ο δρόμος αυτός εκφράζεται με την ερώτηση και την απάντηση που ακολουθούν:

– Γνωρίζω την νέα έννοια! (τα αντικείμενα που καλύπτει, τα χαρακτηριστικά που την αποτελούν, τον ορισμό της και την κατασήμανσή της στη Γλώσσα Πηγής): έχω διατυπώσει ήδη και τον ορισμό της στη Γλώσσα Στόχου.

Πώς θα την κατασημάνω (ονομάσω/συμβολίσω);

– Θα την ονομάσω Y.

Ο δρόμος αυτός (σχήμα 8) εκφράζεται με την ερώτηση και απάντηση που ακολουθούν:

¹⁰ Η παράσταση του σχήματος 8 είναι σκόπιμα απλοποιητική: η οριζοντιότητα και διαφορά στάθμης των δύο επιπέδων δεν υπονοούν παρά την κατεύθυνση από τη γλώσσα πηγής στη γλώσσα στόχου, ενώ η παραλληλία τους δεν υποδηλώνει ότι οι λειτουργίες τις οποίες παριστάνουν είναι ξένες και άσχετες μεταξύ τους, αφού ήδη τα σημεία «χαρακτηριστικά» και «έννοια» μπορούν να θεωρηθούν κοινά σημεία των δύο επιπέδων.

- Γνωρίζω την νέα έννοια! (τα αντικείμενα που καλύπτει, τα χαρακτηριστικά που την αποτελούν, τον ορισμό της και την κατασήμανσή της (X) στη γλώσσα πηγής)· έχω διατυπώσει ήδη και τον ορισμό της στη γλώσσα στόχου.

Πώς θα την κατασημάνω (ονομάσω/συμβολίσω) στη γλώσσα στόχου;

- Θα την ονομάσω Y.

Όστε, κατά την δευτερογενή οροδοσία/ονοματοδοσία, ο οροθέτης/ονοματοθέτης της γλώσσας στόχου:

- μπορεί, μέσω της γλώσσας πηγής, να ακολουθήσει και κατανοήσει τη νοητική πορεία του ονοματοθέτη της γλώσσας πηγής (ανάγκη κάλυψης των νέων αντικειμένων → διαπίστωση – αφαίρεση – των χαρακτηριστικών που αποτελούν τον νέο συνδυασμό δηλαδή τη νέα έννοια → διατύπωση του ορισμού της έννοιας στη γλώσσα πηγής → σχηματισμός της κατασήμανσής της στη γλώσσα πηγής)·
- έχοντας κατανοήσει, μέσω της γλώσσας πηγής, τόσο τα χαρακτηριστικά όσο και την έννοια δεν χρειάζεται να «μεταφέρει» αυτά τα δύο στη γλώσσα στόχου δεδομένου ότι αυτά είναι στοιχεία που έχουν διαγλωσσικό χαρακτήρα·
- μπορεί, όμως, να «μεταφέρει» τον ορισμό από τη γλώσσα πηγής στη γλώσσα στόχου, εφόσον ο ορισμός στη γλώσσα πηγής είναι διατυπωμένος μέσω γνωστών κατασημάνσεων της γλώσσας πηγής για τις οποίες υπάρχουν ήδη οι ισοδύναμες κατασημάνσεις στη γλώσσα στόχου (με αυτήν την προϋπόθεση ο ορισμός στη γλώσσα στόχου αποτελεί μετάφρασμα του ορισμού στη γλώσσα πηγής)·
- λαμβάνοντας υπόψη τον ορισμό της έννοιας (και στις δύο γλώσσες) και την κατασήμανσή της στη γλώσσα πηγής, σχηματίζει την κατασήμανσή της στη γλώσσα στόχου, εφαρμόζοντας αρχές και κανόνες κατασήμανσης που προσιδιάζουν στη γλώσσα στόχου. [4, 5, 6, 7, 8, 9, 10]

Αναφερόμενοι στην λεκτική κατασήμανση της δευτερογενούς οροδοσίας/ονοματοδοσίας (δευτερογενή όρο ή δευτερογενές όνομα), σύμφωνα και με τα παραπάνω, επισημαίνουμε τα ακόλουθα:

Η σχέση μεταξύ πρωτογενούς όρου¹¹ και δευτερογενούς όρου¹² καθορίζεται μόνο μέσω της έννοιας την οποία και οι δύο αντιπροσωπεύουν και πρόκειται για σχέση ισοδυναμίας. Η πρόταση: «Η απόδοση του αγγλικού όρου X στα ελληνικά είναι Y.», για την Ορολογία δεν είναι ορθή. Η πρόταση αυτή αποκτά νόημα μόνο αν λέγοντας «απόδοση του όρου X» εννοούμε «απόδοση της έννοιας του όρου X» με τον ισοδύναμο ελληνικό όρο Y. Ακόμα λιγότερο ορθή είναι η πρόταση: «Ο αγγλικός όρος X μεταφράζεται στα ελληνικά ως Y.». Δηλαδή, ο δευτερογενής όρος δεν αποτελεί απόδοση ούτε μετάφρασμα του πρωτογενούς όρου. Ο δευτερογενής όρος αποτελεί ισοδύναμο του πρωτογενούς όρου.

Ο μηχανισμός σχηματισμού του πρωτογενούς όρου βοηθά πολλές φορές στον σχηματισμό του δευτερογενούς όρου (Αναλογικός Κανόνας [8] [9]), αλλά ποτέ χωρίς αναφορά στην έννοια! Εάν δεν γίνει κατανοητή η έννοια του πρωτογενούς όρου, η οποιαδήποτε «απόδοση» ή «μετάφρασή» του από τη γλώσσα πηγής στη γλώσσα στόχου ενέχει τον κίνδυνο δημιουργίας ακατάλληλου μεταφραστικού δανείου απαράδεκτου από τους ειδικούς του θεματικού πεδίου.

Από τα παραπάνω, είναι φανερός ο κεντρικός ρόλος της έννοιας στην Ορολογία. Αυτό δεν συμβαίνει στη γλωσσολογία και στη λεξικογραφία. Η Ορολογία «βλέπει» πρώτιστα την έννοια, είναι εννοιολογική (concept-oriented), ενώ η λεξικογραφία «βλέπει» πρώτιστα τη λέξη, είναι λεξολογική (word-oriented) [10]. Μεταξύ ενός ορολογικού λήμματος και ενός λεξικογραφικού

¹¹ ή ονόματος

¹² ή ονόματος

λήμματος υπάρχει σημαντική διαφορά. Το πρώτο αφορά πάντοτε μία και μόνο μία **έννοια**, ανεξάρτητα από τις **κατασημάνσεις** της που μπορεί να είναι περισσότερες από μία. Το δεύτερο αφορά μία και μόνο **λέξη** την οποία εξετάζει σε διάφορα συγκείμενα ή θεματικά πεδία και δίνει τη **σημασία** της στην κάθε περίπτωση. που – τις περισσότερες φορές – δεν είναι άλλο παρά μια άλλη **έννοια**. Για παράδειγμα, στον Πίνακα 1 παρουσιάζεται παραγραφοποιημένο το λήμμα **ορμή** από το Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής (ΛΚΝ).

Πίνακας 1 – Όροι, σημασίες και έννοιες από το λήμμα «ορμή» του Λεξικού της Κοινής Νεοελληνικής (Ιδρ. Τριανταφυλλίδη)

<p>ορμή η [ormí] O29 :</p> <p>1α. πολύ γρήγορη ή βίαιη κίνηση: <i>Η ~ του ανέμου / του ποταμού. Το αυτοκίνητο διαλύθηκε πέφτοντας με ~ επάνω σε ένα δέντρο.</i></p> <p>1β. (φυσ.) ανυσματικό μέγεθος που ισούται με το γινόμενο της μάζας κάθε κινούμενου σώματος επί την ταχύτητά του: <i>~ και κρούση. Μέτρηση της ορμής.</i></p> <p>2. ένταση, βιαιότητα: <i>Ο εχθρός υποχώρησε μπροστά στην ~ του στρατού μας. Η ~ των κυμάτων / της βροχής / της φωτιάς.</i></p> <p>3α. η ενεργητικότητα, η ζωτικότητα: <i>Νεανική ~. Η ~ που κάθε άνθρωπος έχει συγκεντρωμένη μέσα του.</i></p> <p>3β. (ψυχ.) προδιάθεση του ανθρώπου για ικανοποίηση βιολογικών του αναγκών: <i>Ορμές και τάσεις. Ενσυνείδητες / ενστικτώδεις ορμές. Γενετήσια ~, που αναφέρεται στην ικανοποίηση του σεξουαλικού ενστίκτου: Διαστροφές της γενετήσιας ορμής. (οικ., πληθ.) η γενετήσια ορμή: Δεν έχει ορμές, είναι σεξουαλικά ανίκανος.</i></p> <p>3γ. έντονη επιθυμία για κτ.: <i>~ για άγνωστες χώρες / για μεγάλα έργα.</i></p> <p>[λόγ.: 1α, 2, 3γ: αρχ. <i>ὄρμη</i>· 1β: σημδ. γαλλ. <i>impulsion</i>· 3α, β: σημδ. γαλλ. <i>élan</i> & γερμ. <i>Trieb</i>]</p>
--

Δίνοντας στο λήμμα του Πίνακα 1 τη μορφή του Πίνακα 2 λαμβάνουμε, για κάθε περίπτωση χρήσης ή θεματικό πεδίο που δηλώνεται ρητά ή υπονοείται από το λεξικογραφικό λήμμα του Πίνακα 1, μία οριζόντια γραμμή του Πίνακα 2. Ο Πίνακας 2 αποκαλύπτει ότι το κείμενο του λεξικογραφικού λήμματος **ορμή** του ΛΚΝ αναλύεται σε **έξι ορολογικά λήμματα**. Δηλαδή, για κάθε οριζόντια γραμμή του Πίνακα 2, η λέξη **ορμή** είναι **όρος** και η **σημασία** της δεν είναι άλλη από την **έννοια** «**ορμή**» στο σχετικό θεματικό πεδίο ή συγκείμενο. Στα δύο από τα έξι ορολογικά λήμματα η **ορμή** αποτελεί **ειδικό όρο** (στα θεματικά πεδία <φυσική> και <ψυχολογία>), ενώ στα τέσσερα άλλα η **ορμή** αποτελεί **κοινό όρο** (όρο της γενικής γλώσσας).

Γενικά, με εξαίρεση τα λήμματα που είναι **λειτουργικές λέξεις**¹³, στο κείμενο των ορισμών ενός λεξικογραφικού **λήμματος** σε ένα γενικό λεξικό, για κάθε ένα θεματικό πεδίο για το οποίο περιλαμβάνεται ορισμός αποδίδεται και μία **έννοια** και όταν λέμε **σημασία** του λήμματος στο συγκεκριμένο πεδίο αυτή δεν είναι παρά η **έννοια** της οποίας το **λεξικογραφικό λήμμα** αποτελεί **όρο**.

¹³ άρθρα, προθέσεις, σύνδεσμοι, μόρια κτλ.

Πίνακας 2 – Όρισμοί – Παραδείγματα χρήσης και Θεματικά πεδία του λήμματος «ορμή» του Πίνακα 1

Αρ.	Λέξη	Ορισμός σημασίας/ έννοιας	Παραδείγματα χρήσης (συγκεκριμένο)	Θεματικό πεδίο
1α	ορμή	πολύ γρήγορη ή βίαιη κίνηση	<i>Η ορμή του ανέμου / του ποταμού. Το αυτοκίνητο διαλύθηκε πέφτοντας με ορμή επάνω σε ένα δέντρο.</i>	κοινός όρος ¹⁴
1β	ορμή	ανυσματικό μέγεθος που ισούται με το γινόμενο της μάζας κάθε κινούμενου σώματος επί την ταχύτητά του	ορμή και κρούση. Μέτρηση της ορμής	όρος της φυσικής ¹⁵
2	ορμή	ένταση, βιαιότητα	<i>Ο εχθρός υποχώρησε μπροστά στην ορμή του στρατού μας. Η ορμή των κυμάτων / της βροχής / της φωτιάς.</i>	κοινός όρος
3α	ορμή	η ενεργητικότητα, η ζωτικότητα	<i>Νεανική ορμή. Η ορμή που κάθε άνθρωπος έχει συγκεντρωμένη μέσα του.</i>	κοινός όρος
3β	ορμή	προδιάθεση του ανθρώπου για ικανοποίηση βιολογικών του αναγκών	Ορμές και τάσεις. Ενσυνείδητες / ενστικτώδεις ορμές. Γενετήσια ορμή, που αναφέρεται στην ικανοποίηση του σεξουαλικού ενστίκτου: <i>Διαστροφές της γενετήσιας ορμής.</i> (οικ., πληθ.) η γενετήσια ορμή: <i>Δεν έχει ορμές,</i> είναι σεξουαλικά ανίκανος.	όρος της ψυχολογίας ¹⁶
3γ	ορμή	έντονη επιθυμία για κτ.	ορμή για άγνωστες χώρες / για μεγάλα έργα.	κοινός όρος

3 Οι αρχές σχηματισμού όρων και οι μηχανισμοί σχηματισμού ελληνικών όρων

Από το Ορόγραμμα αρ.102 [11] παραθέτουμε:

«Το Ελληνικό Πρότυπο **ΕΛΟΤ 402** , «Ορολογική εργασία – Αρχές και μέθοδοι», μαζί με τα Ελληνικά Πρότυπα **ΕΛΟΤ 561-1** «Ορολογική εργασία – Λεξιλόγιο – Μέρος 1: Θεωρία και εφαρμογή» και **ΕΛΟΤ 561-2** «Ορολογική εργασία – Λεξιλόγιο – Μέρος 2: Πληροφορικές εφαρμογές», επεξεργασμένα από την επιτροπή ΕΛΟΤ/ΤΕ21, αποτελούν τα **θεμελιώδη τυποποιητικά έγγραφα** που καλύπτουν τις βασικές έννοιες, τους όρους και τις αρχές και μεθόδους της Ορολογίας, προσαρμοσμένα στην ελληνική γλώσσα και για την ελληνική γλώσσα.

Ένα από τα πιο σημαντικά κεφάλαια του προτύπου **ΕΛΟΤ 402** είναι οι **Αρχές σχηματισμού όρων**. Οι αρχές αυτές έχουν διαγλωσσικό χαρακτήρα και έχουν διατυπωθεί από τον ISO και εφαρμόζονται τόσο κατά τη δημιουργία νέων όρων όσο και κατά την επιλογή του πλέον κατάλληλου μεταξύ δύο ή περισσότερων συνώνυμων όρων. Οι αρχές αυτές είναι επτά και μεταφέρονται στο ΕΛΟΤ 402 ως εξής (η σειρά αναγραφής δεν έχει αξιολογική σημασία):

- **Διαφάνεια** (transparency)
- **Συνέπεια** (consistency)
- **(Γλωσσική) Καταλληλότητα** (appropriateness)
- **(Γλωσσική) Οικονομία** (linguistic economy)

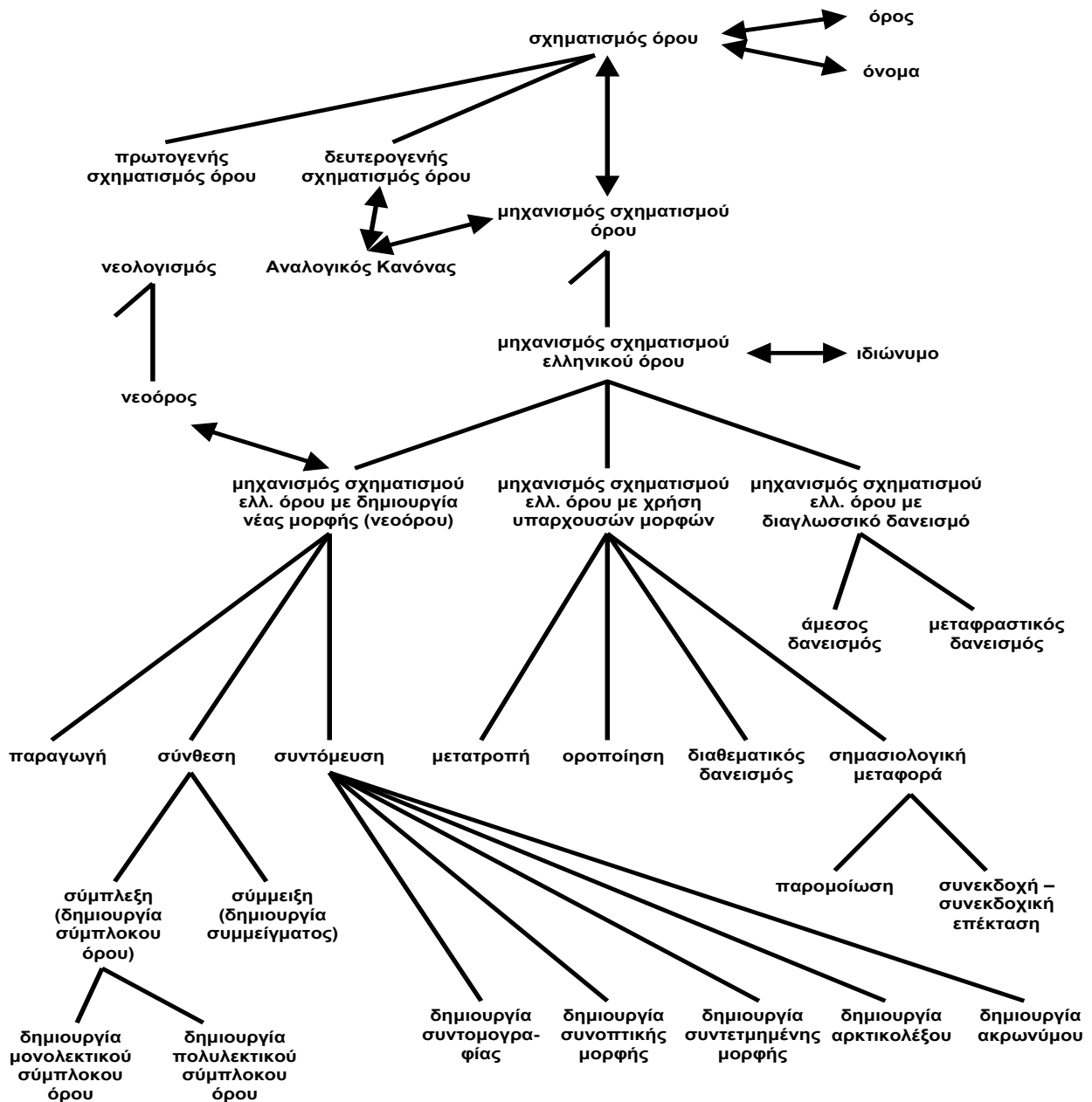
¹⁴ όρος της γενικής (κοινής) γλώσσας

¹⁵ όρος της ειδικής γλώσσας της φυσικής

¹⁶ όρος της ειδικής γλώσσας της ψυχολογίας

- Παραγωγικότητα (και συνθετικότητα) (derivability and compoundability)
- (Γλωσσική) Ορθότητα (linguistic correctness)
- (Γλωσσική) Εντοπιότητα (preference for native language)»

Στο Ορόγραμμα αρ.103 [12] συνοψίζονται οι «μηχανισμοί σχηματισμού ελληνικών όρων» που περιγράφονται αναλυτικά στο Παράρτημα Α του προτύπου ΕΛΟΤ 402 και συνοψίζονται στο ακόλουθο εννοιοδιάγραμμα:

Σχήμα 9 Μηχανισμοί σχηματισμού ελληνικών όρων (από το πρότυπο ΕΛΟΤ 402 [5])

Καταρχήν διευκρινίζεται ότι με τον όρο **σχηματισμός όρου** καλύπτεται και ο **σχηματισμός ονόματος** γιατί και αυτός υπακούει στους ίδιους κανόνες.

Στην ελληνική, όπως και σε άλλες γλώσσες (π.χ. αγγλική, γαλλική) υπάρχουν τρεις γενικοί τρόποι σχηματισμού όρων:

1. η δημιουργία νέων μορφών (**νεοόρων**)
2. η χρήση υπαρχουσών μορφών και
3. ο διαγλωσσικός δανεισμός.

Στο πρότυπο ΕΛΟΤ 402 αναπτύσσονται αναλυτικά και με πολλά παραδείγματα και οι τρεις αυτοί τρόποι με όλες τις ειδικές διεργασίες τους. Η γνώση τους αποτελεί χρησιμότητα εφόδιο για τον ονοματοθέτη οποιοδήποτε θεματικού πεδίου.

4 Σχέδιο σεμιναριακού προγράμματος για την κατάρτιση των μελών του Δικτύου Ορολογίας

Τα πρόσωπα-μέλη του *Δικτύου Ορολογίας για την Ελληνική Γλώσσα και Μετάφραση* χρειάζεται να αποκτήσουν μια **«κοινή γλωσσική αντίληψη»** σε ό,τι αφορά τα **ορολογικά θέματα** στα οποία δέχονται να συμμετάσχουν και να συμβάλουν. Τα μέλη αυτά προέρχονται από, ή ασχολούνται με, διαφορετικά θεματικά πεδία, και – φυσικά – όχι μόνο γλωσσικά θεματικά πεδία· είναι επιστήμονες, επαγγελματίες ή ενδιαφερόμενοι με διαφορετικές σπουδές ο καθένας από τους οποίους έχει την προσωπική του αντίληψη για τη γλώσσα, ενώ οι περισσότεροι δεν έχουν ορολογική παιδεία, αφού η Ορολογία, ως επιστημονικός κλάδος, ελάχιστα αντιμετωπίζεται στα προγράμματα σπουδών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ στη δευτεροβάθμια είναι ουσιαστικά ανύπαρκτη.

Φυσικά, όλα τα μέλη **μιλούν, γράφουν και αγαπούν** την **Κοινή Νεοελληνική**, στο πλαίσιο της οποίας καλούνται να συνεργαστούν και να συμβάλουν στη μελέτη, βελτίωση ή δημιουργία **ορολογικών πόρων**. Δεν αρκεί, όμως, το υποκειμενικό αισθητήριο, το λεγόμενο **γλωσσικό αισθητήριο**, του καθενός μέλους. Για να μιλήσουμε για **έννοιες** και **όρους**, πρέπει πρώτα όλοι να έχουμε την ίδια «ιδέα» στο νου μας όταν λέμε **έννοια** ή όταν λέμε **όρος**· όταν λέμε **ορισμός** ή όταν λέμε **κατασήμευση**· όταν λέμε **συνώνυμο** ή όταν λέμε **ομώνυμο** κτλ.

Η διεθνής συνεργασία στον τομέα της Ορολογίας, στο πλαίσιο των εργασιών του Διεθνούς Οργανισμού Τυποποίησης, συντελείται στις υποεπιτροπές και στις ομάδες εργασίας της Τεχνικής Επιτροπής **ISO/TC 37 «Terminology and other language and content resources»** και τα αποτελέσματά της δημοσιοποιούνται κωδικοποιημένα σε μια σειρά από Διεθνή Πρότυπα (Πρότυπα ISO). Στον ελληνικό χώρο λειτουργεί, ως κατοπτρική της ISO/TC 37, η Τεχνική Επιτροπή **ΕΛΟΤ/ΤΕ 21 «Ορολογία – Γλωσσικοί πόροι»**, με τη γραμματειακή υποστήριξη του ΤΕΕ. Η ΤΕ21 είναι και ένα από τα ιδρυτικά συλλογικά μέλη της ΕΛΕΤΟ. Σ' αυτήν την επιτροπή συνεργάζονται γόνιμα ο ΕΛΟΤ, το ΤΕΕ και η ΕΛΕΤΟ μαζί με άλλους εθνικούς φορείς και επεξεργάζονται τα ισοδύναμα Ελληνικά Πρότυπα (πρότυπα ΕΛΟΤ) που αποτελούν προσαρμογή των Διεθνών Προτύπων για την ελληνική γλώσσα.

Για τα ακόλουθα Διεθνή Πρότυπα της ISO/TC 37 έχουν εκπονηθεί από την ΤΕ21 τα αναγραφόμενα ισοδύναμα Ελληνικά Πρότυπα και έχουν εκδοθεί από τον ΕΛΟΤ:

1. ISO 1087-1:2000, *Terminology work – Vocabulary – Part 1: Theory and application*
ΕΛΟΤ 561-1:2006, *Ορολογική εργασία – Λεξιλόγιο – Μέρος 1: Θεωρία και εφαρμογή*
2. ISO 1087-2:2000, *Terminology work -- Vocabulary -- Part 2: Computer applications*
ΕΛΟΤ 561-2:2007, *Ορολογική εργασία – Λεξιλόγιο – Μέρος 2: Πληροφορικές εφαρμογές*
3. ISO 704:2000, *Terminology work – Principles and methods*
ΕΛΟΤ 402:2010, *Ορολογική εργασία – Αρχές και μέθοδοι*
4. ISO 860:2007, *Terminology work – Harmonization of concepts and terms*
ΕΛΟΤ 562:2014, *Ορολογική εργασία – Εναρμόνιση εννοιών και όρων*
5. ISO 29383:2010, *Terminology policies – Development and implementation*
ΕΛΟΤ 1443:2012: *Ορολογικές πολιτικές. Ανάπτυξη και υλοποίηση*

6. ISO 23185:2009, *Assessment and benchmarking of terminological resources -- General concepts, principles and requirements*
ΕΛΟΤ 1443:2014, *Αξιολόγηση ορολογικών πόρων – Γενικές έννοιες, αρχές και απαιτήσεις*

ενώ, σήμερα, η TE21 επεξεργάζεται το ΕΛΟΤ 1447 ελληνικό ισοδύναμο με το ISO 12616:

7. ISO 12616:2002, *Translation-oriented terminography*
ΕΛΟΤ 1447, *Μεταφρασεοστρεφής ορογραφία* (σχέδιο υπό επεξεργασία)

Τα τέσσερα πρώτα από αυτά τα πρότυπα αφορούν την **ορολογική εργασία** και πρέπει να λαμβάνονται υπόψη από τους ανθρώπους που ασχολούνται με την ορολογική εργασία (*δημιουργούν, αξιολογούν, υιοθετούν ή επεξεργάζονται όρους ή συντάσσουν ορολόγια, κ.ά.*).

Βασικά στοιχεία από το πρότυπο ΕΛΟΤ 402 (ISO 704) είναι:

- οι διαγλωσσικές **Αρχές σχηματισμού όρων**, που παρουσιάζονται συνοπτικά και στο Ορόγραμμα αρ.102: (http://www.eleto.gr/download/Orogramma/Or102_V05.pdf) και
- οι **Μηχανισμοί σχηματισμού ελληνικών όρων**, που παρουσιάζονται συνοπτικά και στο Ορόγραμμα αρ.103 (http://www.eleto.gr/download/Orogramma/Or103_V04.pdf)

Για την απόκτηση κοινής αντίληψης σε ό,τι αφορά την ορολογική εργασία στην οποία θα κληθούν να συμμετάσχουν τα μέλη του *Δικτύου Ορολογίας για την Ελληνική Γλώσσα και Μετάφραση* – ώστε να εφαρμόζουν *κοινές αρχές* στην ορολογική εργασία τους και *κοινή γλώσσα* στη συνεργασία τους – τόσο τα αρχικά όσο και τα εκάστοτε νέα μέλη του Δικτύου συνιστάται να ενημερωθούν και να κατανοήσουν το περιεχόμενο των παραπάνω προτύπων, στο πλαίσιο ενός κατάλληλου σεμιναριακού προγράμματος ορολογικής κατάρτισης, με τη συμβολή των τριών φορέων ΕΛΕΤΟ–ΕΛΟΤ–ΤΕΕ στο πλαίσιο της TE21.

Προτείνεται, λοιπόν, το ακόλουθο σχέδιο προγράμματος ορολογικής κατάρτισης, που αποτελείται από 7 δίωρα μαθήματα.

Σχέδιο προγράμματος ορολογικής κατάρτισης των μελών του Δικτύου

Μάθημα 1

Αντικείμενα, αντιληπτές ή συλληπτές οντότητες – Έννοιες, νοητικοί αντιπρόσωποι των αντικειμένων – Τα χαρακτηριστικά και η έννοια – Πλάτος της έννοιας – Τύποι εννοιών – Τύποι χαρακτηριστικού – Βάθος των εννοιών.

Μάθημα 2

Σχέσεις μεταξύ των εννοιών – Ιεραρχικές (ειδογονικές και μεριστικές) και συσχετικές σχέσεις – Συστήματα εννοιών – εννοιοδιαγράμματα.

Μάθημα 3

Ορισμοί, παραστατικές περιγραφές των εννοιών – Φύση των ορισμών – Τύποι ορισμών – Γραφή των ορισμών (Αρχές για τη γραφή των ορισμών, Η συστημική φύση των ορισμών, Η λακωνικότητα των ορισμών, Ένδειξη του θεματικού πεδίου, Αρχή της υποκατάστασης) – Ελαττωματικοί ορισμοί (Κυκλικοί ορισμοί, Ελλιπείς ορισμοί, Αρνητικοί ορισμοί).

Μάθημα 4

Κατασημάνσεις (όροι, ονόματα, σύμβολα), παραστατικοί αντιπρόσωποι των εννοιών – Φύση και τύποι των κατασημάνσεων – Όροι – Σχέσεις όρων ή κατασημάνσεων και εννοιών (Μονοσημία, Πολυσημία, Ομωνυμία και συνωνυμία) – Σχηματισμός των όρων – Αρχές σχηματισμού όρων (Διαφάνεια, Συνέπεια, Γλωσσική καταλληλότητα, Γλωσσική οικονομία, Παραγωγικότητα και συνθετικότητα, Γλωσσική ορθότητα, Γλωσσική εντοπιότητα).

Μάθημα 5

Ορολογική εργασία και ορολογικά προϊόντα – Τυποποίηση και Ορολογία (Η σημασία των όρων στην τυποποίηση, Διαβάθμιση αποδεκτότητας όρων, Αποδοκιμασία των όρων, Εναρμόνιση εννοιών και όρων, Μεταγραφή και μεταγραμματισμός) – Μηχανισμοί σχηματισμού όρων (Γενικά, Μηχανισμοί σχηματισμού ελληνικών όρων, Δημιουργία νέων μορφών (νεοόρων), Χρήση υπάρχουσών μορφών, Διαγλωσσικός δανεισμός, Η δημιουργία ιδιωνύμου. Ανάλυση των όρων. Ο «Αναλογικός Κανόνας» της ονοματοδοσίας).

Μάθημα 6

Ορογραφία, ορολογικά προϊόντα και δεδομένα. Βάσεις ορολογικών δεδομένων, εργαλεία και άλλοι πόροι. Αναζήτηση και επιλογή κατάλληλου όρου. Ειδική ορολογία και ειδικοί πεδίου. Αξιολόγηση ορολογικών πόρων.

Μάθημα 7

Ανακεφαλαίωση μέσω υποδειγματικής επίλυσης επιλεγμένων ασκήσεων επί της ύλης του Σεμιναρίου.

Το προτεινόμενο Σεμινάριο βασίζεται στο έργο της διεθνούς επιτροπής ISO/TC37 και της ελληνικής «κατοπτρικής» επιτροπής ΕΛΟΤ/ΤΕ21 και, εκτός από τον συντάκτη του παρόντος, ο οποίος έχει αναπτύξει και διδάσκει, από το 2003, το μεγαλύτερο μέρος της ύλης του στο διαπανεπιστημιακό Μεταπτυχιακό «Τεχνογλωσσία», θα συμμετάσχουν ως εκπαιδευτές, από την ΤΕ21: η συντονίστριά της **Κατερίνα Τοράκη** και ο υπεύθυνος του ΕΛΟΤ **Γιάννης Σαριδάκης** και ενδεχομένως και άλλα μέλη της ΤΕ21 ή του Γενικού Επιστημονικού Συμβουλίου (ΓΕΣΥ) της ΕΛΕΤΟ. (Μεγάλο μέρος της ύλης του Σεμιναρίου, με παραδείγματα εφαρμογής στη Νομική Γλώσσα και Ορολογία περιλαμβάνεται στην πηγή [20]).

10 Παραπομπές

- [1] *Τελικό Σχέδιο Συμφωνίας συνεργασίας για τη συγκρότηση και λειτουργία Δικτύου Ορολογίας για την Ελληνική Γλώσσα και Μετάφραση*
- [2] ISO 1087-1:2000, *Terminology work – Vocabulary – Part 1: Theory and application*
- [3] ΕΛΟΤ 561-1:2006, *Ορολογική εργασία – Λεξιλόγιο – Μέρος 1: Θεωρία και εφαρμογή*
- [4] ISO 704:2000, *Terminology work – Principles and methods*
- [5] ΕΛΟΤ 402:2010, *Ορολογική εργασία – Αρχές και μέθοδοι*
- [6] Βαλεοντής Κ., 2009, *The wonderful line of concept communication*, Infoterm Newsletter INL 129–130 p.9 (<http://www.infoterm.info/pdf/activities/INL/INL129-130.pdf>) – Και στα ελληνικά: *Η θαυμάσια γραμμή της επικοινωνίας (μέσω) των εννοιών* (http://www.eleto.gr/download/BooksAndArticles/2008-Concept-Communication_GR_V08.pdf)
- [7] Βαλεοντής Κ., 1988, *Ανάλυση των βασικών αρχών της Τεχνικής Ορολογίας*, Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης, Αθήνα

- [8] Βαλεοντής Κ., Ο «Αναλογικός Κανόνας» στην υπηρεσία της σύγχρονης Ελληνικής Ορολογίας, Πρακτικά 1^{ου} Συνεδρίου «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία», Αθήνα 1997, σ. 33-52 (http://www.eleto.gr/download/BooksAndArticles/AnalogueRuleOfNaming-Ed2_GR_EAFT.pdf)
- [9] Valeontis K., *The “analogue rule” a useful terminological tool in interlingual transfer of knowledge*, 2nd Terminology Summit, Barcelona, Spain, 26-27 Nov. 2004 (http://www.eleto.gr/download/BooksAndArticles/AnalogueRuleOfNaming-Ed2_EN_EAFT.pdf)
- [10] Κουτσουμπάρη Ν., Σδούκου Χ., Βαλεοντής Κ., *Ορολογία και Λεξικογραφία: Δύο θεματικά πεδία με συμπληρωματικούς στόχους, αλλά με εννοιολογικές και μεθοδολογικές διαφορές – Σημεία σύγκλισης και προτάσεις περαιτέρω εναρμόνισης*, Πρακτικά 8^{ου} Συνεδρίου «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία», Αθήνα 2011, σ. 43-72
- [11] Ορόγραμμα αρ.102, 2010, *Οι διεθνώς τυποποιημένες διαγλωσσικές «αρχές σχηματισμού όρων» (κατά ISO)*, (http://www.eleto.gr/download/Orogramma/Or102_V05.pdf)
- [12] Ορόγραμμα αρ.103, 2010, *Μηχανισμοί σχηματισμού ελληνικών όρων*, (http://www.eleto.gr/download/Orogramma/Or103_V04.pdf)
- [13] Βαλεοντής Κ., Μάντζαρη Έ. *Η γλωσσική διάσταση της ορολογίας: Αρχές και μέθοδοι σχηματισμού των όρων*, 1st Athens International Conference on Translation and Interpretation : Between Art and Social Science, Αθήνα 13-14 Οκτωβρίου 2006 (http://translation.hau.gr/telamon/files/HAU-speechValeontisMantzari_GR.pdf)
- [14] ISO 860:2007, *Terminology work – Harmonization of concepts and terms*
- [15] ΕΛΟΤ 562:2011, *Ορολογική εργασία – Εναρμόνιση εννοιών και όρων*
- [16] ISO 23185:2009, *Assessment and benchmarking of terminological resources -- General concepts, principles and requirements*
- [17] ΕΛΟΤ 1445:2007, *Αξιολόγηση ορολογικών πόρων – Γενικές έννοιες, αρχές και απαιτήσεις*
- [18] ISO 12616:2002, *Translation-oriented terminography*
- [19] ΕΛΟΤ 1447, *Μεταφρασεοστρεφής ορογραφία (σχέδιο υπό επεξεργασία)*
- [20] Βαλεοντής Κ., Κριμπάς Π., 2014, *Νομική γλώσσα, νομική ορολογία – Θεωρία και πράξη*, έκδοση: Νομική Βιβλιοθήκη και ΕΛΕΤΟ.

Κ. Βαλεοντής

Φυσικός-Ηλεκτρονικός

Υπεύθυνος ομάδων ορολογίας

Πρόεδρος της Ελληνικής Εταιρείας Ορολογίας (ΕΛΕΤΟ)

Ηλ.Ταχ.: valeonti@otenet.gr